

UNIVERZITA TOMÁŠE BATIVEZLÍN Ě
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Vypracovala:
Petra Novotná

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který jsou částí této bakalářské práce. Elektronická tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Ve Starčidne 21.4.2010

.....

Petra Novotná

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Sýkorovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc a cenné připomínky, kterými v průběhu zpracování mé bakalářské práce poskytoval.

Děkuji pedagogickým pracovníkům navštívených škol za umožnění realizace výzkumu.

Děkuji Bc. Lence Odehnalové, DiS., koordinátorce preventivních programů KLUBu ZÁMEK – centra prevence Třebíč, za podnětné rady a podporu při kompletaci materiálu a zpracování mé bakalářské práce.

.....

Petra Novotná

OBSAH

Úvod	5
1. Popis nej častějších sociálněpatologických jevů vyskytujících se u žáků úZŠ	6
2. Charakteristika prevence	12
2.1 Typologie prevence	12
2.2 Efektivní prevence	14
3. Prevence základních školách	16
3.1 Právní úprava prevence	16
3.2 Zabezpečení možnosti prevence	17
3.3 Popis základních preventivních aktivit	20
4. Analýza názoru žáků úZŠ na školní preventivní strategii	23
4.1 Metodologická východiska	23
4.2 Prezentace a vyhodnocení získaných dat	25
4.3 Doporučení pro praxi	48
Závěr	51
Resumé	53
Anotace	54
Klíčová slova	54
Seznam použité literatury a pramenů	55
Seznam příloh	57

Úvod

Téma „Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii“ jsem zvolila, jelikož bylo pro mne zajímavým jak z osobního, tak i z profesního hlediska. V současné době pracuji jako instruktorka programu specifické primární prevence. Preventivní aktivity všeho druhu chápu jako významnou součást osobnostního rozvoje všech dětí. Z tohoto důvodu bych ráda v této bakalářské práci ověřila, jak žáci prevenci na svých školách vnímají.

Školadnes není pouhou vzdělávací institucí, ale především jedním z výchovných činitelů, který musí řešit, jak zařídí, aby se dítě všestranně a plnohodnotně rozvíjelo, a aby bylo co nejméně ohroženo sociálně patologickými jevy. Proto musí být prevence, obzvláště etapa primární, nedílnou součástí školního působení.

V teoreticko-metodologické části nastíním nejčastější sociálně patologické jevy, které se u žáků základních škol vyskytují, dále samotnou charakteristiku prevence a její typologii. Poté se budu věnovat stručnému výčtu právního zázemí, o něž se prevence opírá, a současně výčtu některých právnických i fyzických osob, kteří se na preventivním působení podílejí a realizují je.

V empirické části bude mou snahou zjistit, do jaké míry se školy dle žáků preventivnímu působení věnují, jak jsou s ním žáci spokojeni a jak reflektují klima své školy se zaměřením na pedagogický sbor. Pomocí dotazníkového šetření provedu výzkum na vybraných základních školách v kraji Třebíč a vyhodnocená data pak budou do praktické části zanesena. Na základě nich bude doporučen další možný postup jak pro tyto zkoumané školy, tak pro školy ostatní širší veřejnosti.

1. Popis nejčastějších sociálně patologických jevů vyskytujících se u žáků základních škol

V každodenním životě nám užeme vidět, jak se většinou naše děti vyvíjejí. Za poslední desítky let naše společnost prošla řadou zásadních proměn, které se nutně odrážejí v našem chování, jednání i chápání. Často od svých rodičů slyšíme, že dnešní děti již nejsou, co bývali dříve. Jsou drzejší, neznají hranice slušného chování, v řeči se neumí obojřit bez sprostých slov a chovají se bezohledně. Mnohá ale utkvěla v paměti slova pana Mgr. Petra Sýkory, Ph.D. ředitele Ústavu pro teorii výchovy, že „dětí jsou takové, jaká je společnost“. Děti a mládež se nemění sama, mění se společnost, dynamika doby i posun norem přijímaných společností. Můžeme se domnívat, že děti jsou dnes více ohroženy v souvislosti s rizikovým chováním a sociálně patologickými jevy. Stím je třeba počítat a na to reagovat zejména ve školním prostředí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) proto definovalo základní sociálně patologické jevy, ke kterým je třeba směřovat preventivní aktivity. Patří k nim násilí a šikana; záškoláctví; kriminalita, delikvence, vandalismus a jiné formy násilného chování; ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže; xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus; užívání návykových látek (včetně opomíjeného alkoholu a kouření), anabolik, medikamentů a dalších látek; netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling); divácké násilí, komerční sexuální zneužívání dětí, syndrom týraných a zneužívaných dětí, sektasociálně patologických náboženských hnutí¹.

Násilí a šikana

O této problematice již bylo napsáno mnoho, proto bych zde jen připomněla základní informace. Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou)². Tento nebezpečný fenomén začíná provázet děti již od předškolního věku. Zapravidinami můžeme hledat neuspokojování nebo deformování základních potřeb dítěte, a to zejména potřebu lásky, komunikace a sounáležitosti kurčitému společenství. S. Fischer a J. Škoda však mezi příčinami agresivního jednání uvádějí také biologické faktory jako například poruchy psychického

¹MŠMT ČR, *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005–2008*, s.9

²VÁGNEROVÁ, K. akol., *Minimalizace šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2009, s.11

vývoje, hyperkinetické poruchy (ADHD) nebo vysokou hladinu testosteronu v mužském těle¹. Tyto a další mohou vést k většímu riziku protispolečenského chování.

Průběh šikany rozdělujeme do čtyř vývojových stádií, první čemž je prvního období o tzv. ostrakismu. Ten se projevuje mírným, převážně psychickým násilím, vyčleňujícím a odmítajícím krajového člen skupiny. Ve druhém stádiu ostrakismus přechází ve fyzickou agresi a přitvrzování manipulace. Znepříjemaného žáka sestává „obětní beránek“, na kterém si agresorů prostřednictvím násilí uspokojují své potřeby. Třetí stádium bývá charakteristické utvářením jádra agresorů. Tito se semknou a začínou více a systematicky spolupracovat proti slabším jedincům, na což naváže stádium čtvrté znamenající nepřijímání norm agresorů ostatními. Normy se stanou nepsaným zákonem, kterému se málokdo dokáže postavit. Do týrání slabých se zapojují už i mírnější a ukázněnější žáci. V posledním stádiu se již jedná o totalitní dokonalou šikanu. Agresorů zde ztrácejí poslední zbytky zábrany a smysl pro realitu a jsou nutkáni k opakovanému násilí. Oběti jsou stále závislejší a ochotnější udělat pro agresory cokoli².

Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že v průměru je na základních a středních školách šikanováno asi 20 procent žáků. Výsledky však nemohou být zcela přesné, jelikož odhalování tohoto typu násilí je velmi obtížné a lehčím formám šikany se často vůbec nepříznají³.

Užívání návykových látek

Dle nového Trestního zákoníku se návykovou látkou rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobící nepříznivě ovlivnit psychiku člověka, jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnost nebo sociálního chování⁴.

Problém kouření a alkoholu tkívá především v tom, že představují určitý most k přechodu na jiné „tvrdší“ drogy. Preventivní činnosti u těchto dvou látek by jistě pomohla menší míra tolerance společnosti v úči jejich užívání. Stačí vzpomenout napoutavé televizní reklamy billboardy všude kolem nás. Není sporu, že jde o velký „business“, jeho následky v populaci jsou však tragické. Alkohol i tabák sahají hluboko do historie, přičemž alkohol snad ještě dál. Možná proto jedná společnost

¹FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. s. 50

²KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2005. s. 35-40

³TYŠER, J. *Školní metodika prevence*. 1. vyd. Most: Nakladatelství Hněvín, 2006. s. 16

⁴Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. část I. Obecná, Hlava VIII., § 130

tolik akceptován. Nic to však nemění na faktu, že i přes jeho uvolňující a povzbuzující účinky se stále jedná o drogu, která každým rokem zabíjí a mrzačí tisíce lidí na silnicích, vyvolává závislost, agresivní tendence, nemoci, sebevraždy apod.¹

V České republice však není konzumace návykových látek protiprávním jednáním. U osob mladších osmnácti let se považuje pouze za nebezpečné chování. Trest hrozí až při navádění kužívání návykových látek, podpoře takového chování u osob mladších osmnácti let a prodeji tabáku a alkoholických nápojů těmto osobám. Zakázáno je rovněž užívání návykových látek v prostorách školy v době vyučování, navšechškolních a mimoškolních činností.²

Syndrom týraných a zneužívaných dětí (CAN)

Jinými slovy lze syndrom týraného a zneužívaného dítěte popsat jako poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti chápáno a hodnoceno jako nepřijatelné. Toto poškození může mít velmi závažné důsledky pro budoucí rozvoj a život jedince a sám se může stát týranem.³

Kriminalita, delikvence, vandalismus

Kriminalitu lze definovat jako výskyt chování a činů, které jsou v dané společnosti trestné a zákonem sankcionované.

Delikvence je poněkud širším pojmem, který přesahuje definici kriminality. Zahrnuje totiž i činy tzv. jinak trestné, tedy přešupky a činy spáchané osobami mladšími patnácti let. Je pro něžpříznačná mravní porucha.

Oba jevy můžeme označit jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností. Jde o odchylky vyznačující se neschopností plnit základní požadavky a očekávání společnosti.⁴

Pod pojmem vandalismus si můžeme představit ničení hodnot materiální i duchovní kultury (devastace parků, zničení laviček, telefonních automatů, pomalované zdi, ale i počítačové viry).

¹TYLER, A. *Drogovýčích*. Praha: Ivo Železný, 2000. s. 25

²MŠMT ČR, *Metodický pokyn primární prevence sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.: 20006/2007-51. s. 9

³FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. s. 153

⁴FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. s. 156

Vprostředí školy patří krádeže (zejména mobilních telefonů) a ničení školního majetku ke nejčastějším formám protiprávního jednání, se kterými se zde lze setkat. Vhodnou prevencí je patřičné ošetření tohoto chování ve školním řádu tak, aby každý žák věděl, že je za škody způsobené svým jednáním odpovědný, a že škola poněkud bude požadovat náhradu¹.

Záškoláctví

Pojmem záškoláctví se rozumí neomluvená nepřítomnost žáka, kníž učitel nebo jiný oprávněný zástupce školy nedalsvé svolení.

Záškoláctví mtrpí nejen jedinec, který se hodopouští, ale i celá společnost, protože jeho důsledkem jsou špatné studijní výsledky žáků, jejich horší uplatnění v životě i kriminální činnost. Odpovědná společnost proto musí všemi dostupnými prostředky usilovat o to, aby se žáci pro své chabé výsledky či nespokojenost neocitli stranou zájmu a netřípali za černé legálně nepodstatné absence².

Ohrožení mravnosti

Ohrožování výchovy dítěte je dle Trestního zákoníku považováno za trestný čin. Trestní zákoník definuje, že potrestán odnětím svobody bude ten, kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že jej svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu, umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život, umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavržením hodným způsobem, nebo závažným způsobem poruší svou povinnost o péči o dítě nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti³.

Komerční sexuální zneužívání dětí

Je-li dítě použito pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu vnaturálních mezi dětmi, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely, pak hovoříme o komerčním sexuálním zneužívání dětí. Mezi jeho nejčastější formy patří řízení řízení a prodej dětí, dětská prostituce (ať už dobrovolná nebo nucená), dětská pornografie a vůbec nejhorší

¹MŠMT ČR, *Metodický pokyn primární prevencí sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.15

²KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, s.r.o., 2005.s.44

³Zákon č.40/2009Sb., Trestní zákoník. část II. Zvláštní, Hlava IV., §201

kategorie sexuálního násilí tzv. „snuff movies“ (součástí pornofilmu, při které dochází k sexuálnímu násilí).¹

Xenofobie, rasismus, intolerance a antisemitismus

Listina základních práv a svobod jako zákon č. 2/1993 Sb. nás informuje o tom, že příslušnost ke kterékoliv národnosti nebo etnické menšině nesmí být nikomu nájem. Tento zákon zaručuje občánům tvůrčí národnosti nebo etnické menšiny všestranný rozvoj, právo spolupráce s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku, sdružovat se v národnostních sdruženích, právo navzdělání, právo užívat jejich jazyka v úředním styku a právo účastnit se řešení věcí týkajících se národnostní a etnických menšin.²

I přes dnešní vyspělý zmodernizovaný svět však stále existuje dlouhá řada hierarchizujících sociálních skupin a rasisticky, nacionalisticky a extremisticky založených ideologií, které toto základní právo člověka nerespektují a naopak mu je upírají. A právě proto je prevence v této oblasti velmi naléhavá.

Divácké násilí

Tento zvláštní fenomén současné doby se týká zejména mladé generace. Je charakteristický zpravidla dvěma protisobě stojícími znepřátelenými skupinami v souvislosti s pořádkem nějaké sportovní, kulturní nebo podobné akce. Za dostatečného posílení se alkoholem nebo jinou návykovou látkou se pak často dopouští řady trestných činů jako je výtržnictví, násilí proti skupině nebo jednotlivci, ublížení na zdraví, poškozování cizivěcí apod. Nový trestní zákoník proto umožňuje sankcionovat takové chování zákazem vstupů na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Gambling

Gambling nebo-li hráčství znamená časté hraní hazardních her, za kterým se často skrývá neuvědomělá potřeba sebezpevnění při neúspěších v práci, partnerských vztazích, rodině apod. Zvyšuje sociální prestiž adolescentů často narušenou špatným prospěchem. Vystupňuje-li se gambling v opakované hráčské epizody, které převládají na úkor hodnot rodinných, pracovních, mateřských a společenských, pak

¹Periodikum *Prevence*, březen 2009. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí v spolupráci s vydavatelstvím Coolish Press. Ročník 6, číslo 3, s. 8

²Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Hlava III., článek 24a 25

hovoříme o hrách čtvrtí patologickém. To bývá posléze doprovázeno beznadějí, myšlenkami na sebevraždu, jiným závislostním chováním, trestnou činností a může mít tragické následky¹.

Netolismus

Velmi aktuální a zároveň závažný rizikový jev netolismus můžeme definovat jako chorobnou závislost na virtuálních drogách. Mezi tyto patří například televizi, video, počítačové hry, mobilní telefon, práci nebo zábavu na Internetu. Děti, které většinu volného času tráví tímto způsobem, nemívají dost času na učení, nerozvíjí sociální dovednosti v mezilidských vztazích, může zaostávat za vrstevníky, nemluví o negativních tělesných a psychických důsledcích.

Sekty a náboženská hnutí

Původně slovo sekta vymezovalo název pro každé náboženství, později pak náboženskou skupinu vydělenou z hlavního církevního proudu. Jejich nebezpečnost tvoří především radikální ideje, které často vedou členy k vzdání se vlastní vůle ve prospěch vedoucího guru, k výměně vlastního egota za jeho absolutní podřízenosti a poslušnosti. Zejména mladí lidé jsou pro sekty snadnými cíli, jelikož mohou být lehce ovlivnitelní. Únik z složitého světového a nepohodlné situace, kdy člověk nemusí nic rozhodovat, vše je za něj organizováno a současně se vymezuje výjimečností od okolního světa, to všem může být pro mladého hledajícího člověka atraktivní².

¹HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. s. 196
²HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. s. 527

2. Charakteristika prevence

2.1 Typologie prevence

Rozlišujeme tři základní druhy prevence, to jest prevenci primární, sekundární a terciární.

Primární prevence:

Za prevenci primární se považují všechny aktivity zaměřené na předcházení problémů a následků spojených se sociálně patologickými jevy, případně na minimalizaci jejich dopadu a zamezení jejich rozšíření¹.

Její cílovou skupinou jsou zejména osoby, které ještě nejsou zásadně sociálně patologickými jevy ohroženy, a právě proto je zde značná šance je před nimi uchránit včasným upozorněním na jejich rizika a následky.

Základním principem strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školství je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, k vytvoření pozitivního sociálního chování a zachování integrity osobnosti².

Sekundární prevence

Sekundární prevence se zaměřuje na rizikové jedince a skupiny zvláště ohrožené negativním jevem. Jedná se například o prevenci delikvence orientované na děti ze socioekonomicky znevýhodněných skupin, prevenci AIDS mezi prostitutkami apod.³.

Terciární prevence

Prevence terciární je orientována na ty jedince a skupiny, u nichž se již negativní jev projevil. Preventivní aktivity se zde snaží co nejvíce zmírňovat následky problémového jevu a zamezovat jejich možnému pokračování. Jedná se například o snahu zabránit recidivě protizákonného jednání mladistvých delikventů. Můžeme říci

¹MŠMT ČR, *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005–2008*. s.9

²MŠMT ČR, *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.1

³HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. s.450

ipodobutzv.cestymenšíhozla,tj.metadonovýpro gram,heroinovékliniky,vým ěny injekčníchjeheltoxikomann ůmnebozajišt ěníjejichzdravotníchprohlídek ¹.

Vrámciprimárníprevencerozlišujemetytodvajejí základnítypy:

- 1) Nespecifickouprimárníprevenci
- 2) Specifickouprimárníprevenci

Nespecifická primární prevence zahrnuje vešker é aktivity, metody a p řístupy podporující zdravý životní styl, osvojování pozitiv ního sociálního chování a rozvoj harmonické osobnosti. Její podstatou je smysluplné využívání a organizace volného času (zájmové, pohybové, sportovní, aj. aktivity), j ež vedou krespektování a dodržování ur čitých společenských pravidel, zdravému a všestrannému rozvoji akodpov ědnostizasebeasvědnání ².

Programy nespecifické primární prevence (nap ř. r ůzné volno časové aktivity) by bylo žádoucí rozvíjet a podporovat i vp řípadě, že by sociáln ě patologické jevy neexistovaly.

Specifickou primární prevencí rozumíme systém aktivit a služeb zam ěřených na práci spopulací, u níž lze vp řípadě absence těchto praktik p ředpokládat další negativnívývoj,akterésesnažíp ředcházetneboomezovatnár ůstjehovýskytu ³.

Specifickou primární prevenci m ůžeme dále ještě ě rozd ělit na všeobecnou, selektivní a indikovanou. Všeobecná se obrací na ši řší populaci, aniž by byl d říve zjišťován rozsah rizika. Selektivní se zam ěřuje na žáky, u kterých lze p ředpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování, a indikovaná se soust ředí již na jednotlivce a skupiny, u kterých byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktor ů voblasti chování,problematickýchvztah ůvrodin ě,školenebosvrstevníky ⁴.

Narozdíl od nespecifické primární prevence by programy specifické primární prevence neexistovaly, kdyby neexistoval problém sociálně patologických jev ů. Jde o tzv. ekonomickou negativní definici. Specifi čnost program ů jedána nutností zam ěřit se na ur čitou cílovou skupinu, která se jeví jako ohrožen ější, rizikov ější. Nebylo by smysluplné, aby všemi typy program ů procházely všechny d ěti, nýbrž pouze ty,

¹HARTL P.aHARTLOVÁ,H. *Psychologickýslovník* .Praha:Portál,s.r.o.,2000.s.450

²MŠMT ČR, *Metodickýpokynkprimárníprevencisociáln ěpatologickýchjev ůud ětí,žák ůastudent ůveškolačhaškolských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.2

³MŠMT ČR, *Strategieprevencesociáln ěpatologickýchjev ůud ětíamládeževp ůsobnostiresortuškolsství,mládeže a tělovýchovynaobdobí2005–2008* .s.9

⁴MŠMT ČR, *Metodickýpokynkprimárníprevencisociáln ěpatologickýchjev ůud ětí,žák ůastudent ůveškolačhaškolských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.2

u nichž lze vyšší pravděpodobnost výskytu rizikového chování předpokládat (a t už z hlediska věkového, sociálního nebo jiného) ¹.

2.2 Efektivní prevence

Za efektivní primární prevenci považujeme kontinuuální, komplexní a interaktivní programy pomáhající žákům čelit sociálnímu tlaku a zaměřené na zkvalitnění komunikace, nenásilné zvládnání konfliktů, odmítání návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí, zvládnání úzkosti a stresu apod. Naopak neúčinnou prevencí sociálně patologických jevů jsou zajiště zastrašování, citové apely, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce nebo potlačování diskuse ².

Pro účinnost prevence bylo v rámci Standardů odborné způsobilosti stanoveno několik obecných zásad, které by měli realizátoři preventivních programů splňovat a dodržovat, aby byla prevence co nejefektivnější. Mezi těmito zásadami můžeme najít:

- 1) **Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií** působících na určitou cílovou skupinu – preventivní programy musí být koncipovány komplexně jako souhrn vícefaktorů a jako koordinované spolupráce různých institucí.
- 2) **Kontinuita působení a systematická činnost plánování** – je nutné, aby na sebe preventivní programy navazovaly, vzájemně se doplňovaly, byly systematické a dlouhodobé.
- 3) **Cílenost a adekvátnost informací i forem působení** vzhledem k cílové populaci a jejím demografickým a sociokulturním charakteristikám, tzn. že u každého preventivního programu musí být zohledněn věk, míra rizikovitosti, úroveň vědomostí, sociokulturní zázemí, etnická příslušnost. Program musí být pro danou cílovou skupinu atraktivní, aby dokázal zaujmout a udržet pozornost.
- 4) **Včasný začátek preventivních aktivit** – ideálním obdobím pro zahájení preventivního působení je předškolní věk, jelikož čím dříve prevence začíná, tím je ve výsledku efektivnější. Formy působení však musí být samozřejmě přizpůsobeny věku a možnostem dětí.

¹MŠMT ČR, *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005–2008*. s.9

²MŠMT ČR, *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.2

- 5) **Pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních alternativ** – součástí každého preventivního programu by měla být podpora zdravého životního stylu, využívání pozitivních modelů a nabídka pozitivních alternativ atraktivních v příslušných cílových skupinách.
- 6) **Využití „KAB“ modelu** – programy by se měly orientovat nejen na úrovni informací, ale především na kvalitě postojů a pozitivní změny chování. Cílem prevence by mělo být získání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život, posílení sebevědomí, nácvik asertivity a schopností odmítnout, zlepšit kvalitu sociální komunikace, schopnosti obstat v kolektivu a řešit problém sociálně přiměřeným způsobem.
- 7) **Využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení** – realizace preventivních programů pomocí zapojení vrstevníků, jelikož právě oni u dospívajících disponují často větší autoritou než rodiče a učitelé, mají výrazný vliv na utváření jejich názorů a mohou tak účinně přispět k snížení rizikového chování. Realizátoři programů by měli vystupovat spíše v roli iniciátorů a moderátorů nežlipřednášejících.
- 8) **Denormalizace** – primární prevence má zvyšovat morální vědomí daného společenství a přispívat k pozitivní změně norem a hodnot společnosti, aby lidem sociálně patologické jevy (např. zneužívání návykových látek) nepřipadaly jako žádoucí, ale ani jako neutrální sociální norma.
- 9) **Podpora protektivních faktorů ve společnosti** – preventivní programy se snaží vytvářet podporující a pečující prostředí, které dětem a mladým lidem umožňuje navázání uspokojivých vztahů.
- 10) **Nepoužívání neúčinných prostředků** – pouhé poskytování informací, odstrašování, zakazování, přehánění následků, moralizování a afektivní výchova postavená pouze na emocích a pocitech¹.

¹MŠMT ČR, *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Závěrečná verze č.1. Praha, 2005. s.11-12

3. Prevence základních školách

3.1 Právní úprava prevence

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže je upravena v řadě právních předpisů z různých právních odvětví. Na úplném počátku můžeme shledat **Listinu základních práv a svobod jako zákon č. 2/1993 Sb.** Jejím smyslem a cílem je zajišťovat a chránit základní práva a svobody všem lidem bez rozdílu. Ochrana dětí a jejich rodin je obsažena v článcích 30 až 33. Ty deklarují povinnost státu pomáhat svým občanům v obtížných sociálních situacích a vytvářet podmínky pro jejich uspokojivé vyřešení. Jsou také rámcem pro prevenci zanedbávání péče o dítě jako sociálněpatologického jevu.

Úmluva o právech dítěte jako smlouva č. 104/1991 Sb. posiluje postavení dítěte v společnosti a zdůrazňuje potřebu jeho ochrany a zabezpečení. Proklamuje základní potřeby a práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práv dítěte, a to od základních práv zabezpečujících přežití až po práva vyjadřující možnost dítěte osobně rozhodovat.

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů řídí mimojiného úpravu vztahů uvnitř rodinného systému. Zákon v této oblasti členům rodiny práv a povinností a ukládá určitá práva a povinnosti a současně zmiňuje základní předpoklady, za jakých rodiče či jiní zákonní zástupci dětí mohou tato svá práva a povinnosti vykonávat.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů, jehož základním principem je blaho a zájem dítěte, je nadřazen nad všemi ostatními zájmy rodičů, rodiny a státu. Zákon důsledně odděluje preventivní a poradenskou činnost od intervenčních zásahů orgánů sociálně-právní ochrany. Smyslem preventivních aktivit je zabránit vzniku nežádoucích situací tím, že se budou včas odstraňovat jejich příčiny. Důležitou roli v oblasti prevence hrají komise pro sociálně-právní ochranu dětí, jejichž cílem je zajistit interdisciplinární přístup při řešení případů ohrožených dětí¹.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních upravuje základy poskytování poradenských

¹Periodikum *Prevence*, září 2009. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí v spolupráci s vydavatelstvím Coolish Press. Ročník 6, číslo 7, s. 7-8

služeb ve školách a školských zařízeních, jejich obsah a typy. Vymezuje standardní činnosti poradenských center, ale i činnosti výchovného poradce, školního metodika prevence, školního psychologa a školního speciálního pedagoga¹.

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005–2008 (dále jen „Strategie prevence“) stanovila základní strategie a principy pro konkrétní období s cílem podporovat výchovu ke zdravému životnímu stylu, rozvíjet a prohlubovat sociální kompetence, zkvalitnit koordinaci a kontrolu specifické primární prevence a dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů².

Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních vychází z výše uvedené Strategie prevence. Vymezuje terminologii a zařazení prevence do školního vzdělávacího programu, popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka, definuje Minimální preventivní program, doporučuje postupy škol a školských zařízení při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže³.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci řešení šikanování mezi žáky školy a školských zařízení označuje šikanu za jeden z vážných negativních jevů. Proto klade na školy a školská zařízení mimo řádnou odpovědnost při předcházení vzniku tohoto problému a stejné úkoly při řešení jeho výskytu. Poskytuje pedagogickým pracovníkům základní informace o projevech šikany, vymezuje minimální preventivní programy, definuje funkci školního metodika prevence a napomáhá hledat řešení těchto specifických problémů⁴.

3.2 Zabezpečení a možnost prevence

Podmínky pro zabezpečování, řízení a organizaci prevence zajišťuje řada subjektů, mezi nimiž je třeba uvést v první řadě Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“). To zpracovává příslušný koncepční materiál resortu na dané období, vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni

¹Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

²MŠMT ČR, *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005–2008*. s. 3

³MŠMT ČR, *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.: 20006/2007-51. s. 1

⁴MŠMT ČR, *Metodický pokyn ministra ŠMT k prevenci řešení šikanování mezi žáky školy a školských zařízení*. Č.j.: 28275/2000-22. s. 1

v oblasti metodické a legislativní, poskytuje finanční prostředky, rozvíjí spolupráci v oblasti primární prevence mezi resortní úrovní, atd.

Činnost MŠMT koordinují a na krajské úrovni zajišťují Krajské úřady. Vytvářejí podmínky pro realizaci Minimálních preventivních programů a kontrolují jejich plnění. Zabezpečují systém vzdělávání pedagogických a dalších pracovníků se zaměřením na zvyšování jejich odborné způsobilosti v oblasti prevence a v rámci organizační struktury pověřují vhodného pracovníka funkcí „krajského školského koordinátora prevence“.

Precházení vzniku sociálně patologických jevů ve školách a školských zařízeních přispívá ředitel školy, školní metodik prevence, výchovný poradce, třídní učitel, ale i ostatní pedagogičtí pracovníci¹.

Školní metodik prevence je pedagogický pracovník, který sleduje chování dětí a mládeže, všímá si negativních jevů a poruch a zaměřuje se na jejich napravování. Věnuje se především dětem výchovně problémovým, na kterých uskutečňuje vlastní prevenční činnost. Při té mimo jiné shromažďuje podklady pro psychologická a speciálně-pedagogická vyšetření a podílí se na zpracování individuálního plánu pro tyto problémové žáky. Kromě nich se však také zaměřuje na žáky nadané a talentované a i zde navrhuje další postup při práci s těmito žáky. Někdy může působit jako mediátor při řešení konfliktních situací mezi žáky navzájem, mezi učitelem a žákem, případně i mezi rodičem a učitelem. Spolupracuje s rodinou, pracovníky školy, policejními orgány, ale i s dalšími institucemi s cílem rozšířit výchovné a preventivní postupy na školách. Musí se dobře orientovat v legislativě, sledovat změny v právních předpisech, aby byl vždy připraven vhodným a zákonným způsobem zasáhnout.

Standardní činnosti školního metodika prevence, ale i některých dalších pedagogických pracovníků dále řeší a podrobněji rozebírá Vyhláška MŠMT ČR č. 72/2005 Sb.

Značný podíl na preventivních aktivitách mají též zájmové organizace, občanská sdružení, místní samospráva, zdravotnická zařízení, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče pro děti a mládež, duchovní sdružení, policie, kulturní střediska, podnikatelské subjekty atd.²

¹MŠMT ČR, *Metodický pokyn primární prevence sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.4-6

²TYŠER, J. *Školní metodik prevence*. 1. vyd. Most: Nakladatelství Hněvín, 2006. s.9-16

Jednou z organizací zabývajících se prevencí sociálněpatologických jevů a o krese Třebíč je KLUB ZÁMEK – centrum prevence Třebíč (dále jen „Klub Zámek“). Klub Zámek je střediskem Oblastní Charity Třebíč, jež je organizační složkou Diecézní charity Brno. Posláním Klubu Zámek je poskytovat lidem ve věku 6 až 20 let z Třebíče a okolí zájem, pomoc a podporu při zvládnutí obtížných situací, s nimiž se mohou setkat v každodenním životě, a to formou nízkoprahového klubu, primární prevence a školácké terénní práce.

Klub Zámek se při své preventivní činnosti řídí Standardy kvality sociálních služeb vydaných Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR v rámci projektu „Vzdělávání vzavádění standardů kvality sociálních služeb“ koordinované společností EuroProfis, s.r.o.¹. Standardy se zabývají kvalitativní povahou poskytovaných služeb, zabezpečení podmínek ve službě, povahou vztahu mezi uživateli a pracovníky. Dále upravují, jak jsou chráněna práva a důstojnost uživatelů, jak jsou aplikovány principy individuálního poskytování služby a směřování sociálního začleňování osob. Standardů kvality sociálních služeb je celkem patnáct a jsou rozděleny do tří oblastí:

I. Oblast procesní – řešení vztahu mezi uživatelem a poskytovatelem:

1. Cíle a požadavky poskytování sociálních služeb
2. Ochrana práv osob
3. Jednání se zájemcem o sociální službu
4. Smlouva o poskytování sociální služby
5. Individuální plánování průběhu sociální služby
6. Dokumentace poskytování sociální služby
7. Stížnost na kvalitu nebo způsob poskytování sociální služby
8. Návaznost poskytování sociální služby na další dostupné zdroje

II. Oblast personální :

9. Personální a organizační zajištění sociálních služeb
10. Profesní rozvoj zaměstnanců

III. Oblast provozní :

11. Místní a časová dostupnost poskytované sociální služby
12. Informovanost poskytované sociální službě
13. Prostorové podmínky

¹MPSV ČR, *Standardy kvality sociálních služeb – příručka pro uživatele* vydaná Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR v rámci projektu „Vzdělávání vzavádění standardů kvality sociálních služeb“ koordinované společností EuroProfis, s.r.o., 2008

14. Nouzová havarijní situace

15. Zvyšování kvality sociálních služeb

Na základě výše uvedených standardů byl vypracován manuál obsahující veškeré potřebné metodiky k práci. A protože byly šetřeny řízením Výboru pro udělování certifikací při MŠMT zjištěny kladné výsledky, byl za řízení Klub Zámek udělen dne 1.10.2007 certifikát akreditovaný MŠMT a RVKPP na programy specifické primární prevence v rámci školní docházky. Klub Zámek je v současné době jediným zařízením, které v krese Třebíče poskytuje akreditovaný program specifické primární prevence.

Nezbytnou součástí školního výchovného působení je samozřejmě i rodina jako určující prvek v životě člověka. Bohužel dosavadní snahy vzdělávacího veřejnost v preventivní problematice formou školních aktivit se jeví jako málo účinné. Proto je třeba hledat nové možnosti a cesty, jak co nejvíce rodiny do výchovně-vzdělávacího procesu zapojit, aby pak tato vzájemná pomoc dovedla preventivní působení k nejvyšší efektivitě.

3.3 Popis základních preventivních aktivit

Školní preventivní strategie (školní preventivní program) :

Jde o dlouhodobý program prevence, jež je součástí školního vzdělávacího programu. Tato strategie jasně definuje krátkodobé i dlouhodobé cíle. Zaměřuje se především na zvyšování schopnosti žáků a studentů činit zodpovědná rozhodnutí, podporuje zdravý životní styl, pomáhá při ochraně lidských práv, a to zejména jedinců pocházejících z nejvíce ohrožených skupin (minority, cizinci, pacienti, děti). Zpodnětů školní preventivní strategie bývá vypracováván Minimální preventivní program.

Minimální preventivní program :

Minimální preventivní program je základní preventivní aktivitou v rámci škol a školských zařízení. Tento konkrétní dokument školy je zaměřen na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj i rozvoj komunikačních dovedností. Jeho principem je podpora vlastní aktivity žáků, pestrost forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy

a současně i spolupráce se zákonnými zástupci žáků¹. Nejen v prevenci platí, že méně a dobré je efektivnější než více špatné. Realizátoři Minimálních preventivních programů musí tedy při volbě metodických postupů zvážit všechny okolnosti včetně konkrétních podmínek situace školy, okresu i kraje².

Program specifické primární prevence :

Cílem programu specifické primární prevence je informovat děti a mládež o jednotlivých sociálně nežádoucích jevech, zvyšovat informovanost o jejich hrizích a učít je jim předcházet, posilovat jejich sebevědomí, kreativitu, sebepojetí, podporovat a rozvíjet zdravý životní styl, to vše zejména formou zážitkové pedagogiky.

Klub Zámek je na okresní úřadě jediným zařízením, které poskytuje akreditované programy specifické primární prevence v rámci školní docházky. Tyto programy jsou realizovány na prvním a druhém stupni základních škol i školách středních. Před samotným zahájením preventivního programu je uskutečněna domluva se školním metodikem prevence. Lektoři programu se vždy snaží zjistit co nejpršnější zakázku školy a jednotlivých tříd. Diskutují tedy se školním metodikem prevence potřeby školy, konkrétních tříd, celkové klima školy, zvláštnosti a specifika. Na základě těchto informací a současně s přihlédnutím k věku je poté pro třídu zvoleno téma preventivního programu (nabídka témat programů primární prevence Klubu Zámek – viz Příloha č. 1). Poté jsou dohodnuty termíny programu a podepsána Smlouva o realizaci programu specifické primární prevence.

Celý preventivní blok se skládá z pěti částí:

- 1/ Vstupní dotazníkové šetření (15 minut)
- 2/ I. preventivní program (2 vyučovací hodiny)
- 3/ II. preventivní program (2 vyučovací hodiny)
- 4/ III. preventivní program (2 vyučovací hodiny)
- 5/ Výstupní dotazníkové šetření (15 minut)

Vstupní dotazníky jsou vyplňovány úročeny žáky. Slouží k mapování informací, které žáci ke zvolenému tématu mají. Vzhledem k tomu zjištěním jsou poté preventivní programy přizpůsobeny. Tyto tematické programy jsou realizovány s odstupem nejméně jednoho měsíce. Smyslem jejich návaznosti je především vyšší

¹MŠMT ČR, *Metodický pokyn primární prevence sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Č.j.:20006/2007-51.s.2-3

²TYŠER, J. *Školní metodika prevence*. 1. vyd. Most: Nakladatelství Hněvín, 2006.s.30

efektivita preventivního působení. Výstupní dotazníky následně ověřují, co si žáci z programu úzapamatovali.

Programy jsou uskutečňovány zejména formou zážitkové pedagogiky. Lektori k práci využívají techniky interaktivní, rozhovůvací (návratky programu), uvolňovací (vzávěr programu), techniky sprvk dramaterapie, arteterapie, muzikoterapie. Další z forem práce také ždiskuse a techniky zpětnovazebné.

Po každém zrealizovaném preventivním programu je lektory vyhotoven rozbor reflektující práci účastníků na programu i jeho celkové dění. Rozbory jsou předány školnímu metodikovi prevence do sedmi dnů od ukončení programu a slouží škole k vlastním návazným pracím.

Peerprogramy :

Jde o efektivní variantu primární prevence rizikového chování prostřednictvím peer aktivistů. Peer aktivisté jsou mladí lidé z řad dospívajících, kteří svým působením pomáhají předcházet vzniku sociálně patologických jevů. Většinou musí splňovat několik podmínek jako je velmi dobrý školní prospěch, bezproblémové chování, komunikační schopnosti, aktivita, spolehlivost a především nesmí zneužívat žádné návykové látky. Tito proškolení peer aktivisté pak například organizují různé tematické besedy a diskuse se svými spolužáky a vrstevníky, za pomoci dospělých pořádají společenské akce bez alkoholu a drog, snaží se být oporou a zároveň příkladem pro svůj věkově blízký okruh lidí. Již řada studií potvrdila vysokou účinnost takto založených programů.

Peerprogramy lze realizovat třemi způsoby:

- 1/ Ustavení organizace, jejíž členové působí na své vrstevníky. To se může dít v rámci organizovaného programu na školách nebo i neformálně. Takto připravení vrstevníci mohou také zvát své spolužáky do klubu, připravovat různé programy, výstavy apod.
- 2/ Škola si své peer aktivisty vychovává sama, případně může sloužit jako metodické středisko, kde se peer instruktoři školí i pro další zařízení. Jde o variantu praktickou a školami často využívanou.
- 3/ Možností je také školit malé týmy (například učitel a několik žáků z jeho školy), které posléze implementují program na své škole¹.

¹ NEŠPOR, K., CSÉMY, L., a PERNICOVÁ, L. Jakp
školách. Praha: Sportpropag, a.s., 1996. s. 34

ředcházet problémům s návykovými látkami a základních častých
ředních

4. Analýza názorů žáků ZŠ na školní preventivní strategii

4.1 Metodologická východiska

Cíle výzkumu:

Sociální prevence znamená předcházení potenciálnímu ohrožení sociálně patologickými jevy a ochranu před nimi. Rodina a škola vní hrají prvo řadou a nezastupitelnou roli. Co se školy tý če, primární prevence zde spo čívá v sociálně výchovné činnosti, v osobnostně-sociálním rozvoji a obzvlášt ě v posledních pá r letech v realizaci specifických program ů primární prevence.

Škola není pouhou vzd ělávací institucí. Především se v ěnuje všestrannému a plnohodnotnému rozvoji dítěte a sou časně i ochran ě před ohrožením rizikovými jevy. V sou časné době existuje již široké spektrum možností preventivních aktivit, které pro školy zprost ředkovávají cílen ě zam ěřené organizace, instituce a spolky, a které v rámci Minimálního preventivního programu ů že škol využít.

Cílem mého výzkumu je na konkrétních základních školách v kraji T ěřebíč zmapovat názory žák ů I. a II. stupn ě na školní preventivní aktivity. Zjistit, do jaké míry se žáci základních škol v rámci povinné školní docházky s preventivním působením setkávají, zdá se jim tyto zvláštní hodiny ve škole líbí, zda by jich cht ěli mít více nebo mén ě a jaká témata by je v rámci možností nejvíce zajím ala. Dalším cílem je na stejných školách zjistit, jak se žáci ve škole cítí, nakolik d ů věřují svým vyučujícím a kdyby se v p řípadě pot řebý radili. Z těchto základních bod ů vycházejí stanovené hypotézy, které budou výzkumným šet řením ov ěřovat.

Hypotézy:

H1: žáci I. stupn ě uvád ějí, že mají mén ě hodin zam ěřených na prevenci rizikového chování než žáci II. stupn ě základních škol

H2: vícen ěž 80% žák ů je spokojeno s podobou preventivn ě zam ěřených hodin

H3: žáky II. stupn ě základních škol zajímá z preventivních témat p ředevším problematika sexuality

H4: žáci I. stupn ě svého učitel ů d ů věřují vícen ěž žáci II. stupn ě ZŠ

Metody:

K získání potřebných informací ohledně hodinové dotace preventivního působení, názorů a míry spokojenosti žáků konkrétních škol byly použity tyto techniky šetření:

- Dotazníky
- Analýza a komparace

Dotazníky:

Pro hlavní výzkum byly použity dotazníky vytvořené ve spolupráci s vedoucím bakalářské práce (viz Příloha č. 2). Částečně vycházely i ze standardizovaných dotazníků za řízení Klubu Zámek, jejichž reliabilita byla ověřena několikiletou praxí tohoto zařízení.

Dotazníky obsahují celkem 16 otázek (10 uzavřených, 3 polouzavřené, 2 otevřené a 1 škálová otázka). První část dotazníků zjišťuje, zda již žáci ve škole absolvovali hodiny o tématech spojených s rizikovým chováním. Pokud ano, jejich úkolem je odhadnout a zaznamenat, kolik těchto hodin bylo a jak se jim líbily. Další část dává žákům možnost vybrat, která témata by je nejvíce zajímala a jakým způsobem by o nich měly být informace předávány. Poslední část dotazníkových otázek odhaluje, jak se žáci ve škole cítí, nakolik důvěřují svým vyučujícím a na koho se nejvíce orientují, potřebují-li poradit nebo pomoci.

Analýza a komparace:

Metody srovnávací bylo použito k rozlišení vyhodnocených dat zkoumaných na konkrétních základních školách a k porovnání výsledků zjištěných u žáků I. a II. stupně základních škol.

Charakteristika výzkumného souboru a průběh výzkumu:

Před zahájením oficiálního dotazníkového šetření byl proveden předvýzkum na jedné ze základních škol v okrese Třebíč. Ukázalo se, že některé otázky v dotazníku je ještě třeba doopravit. Nepatrné změny byly provedeny ve znění otázek zabývajících se hodinovou dotací tematicky zaměřených hodin dle názoru respondentů. V těchto otázkách bylo upřesněno, že zjišťujeme hodiny proběhlé v této jejich konkrétní škole bez ohledu na školní rok a případný přestup jině školy. Další změnou pak bylo rozšíření jedné z otázek v otázce dvě. Cílem bylo žákům jasně vyložit a zdůraznit, co se od nich v otázce očekává, jelikož v předvýzkumu bylo

zjištěno nedostatečné pro čtení a pochopení otázky. Jedna z otázek byla vypuštěna úplně, protože se zdála být příliš těžká. Po těchto úpravách jsem započal samotné výzkumné šetření.

Výzkumný soubor tvoří základní školy v okrese Třebíč, kterých je zde možno najít celkem 63 (viz Příloha č. 3). Z nich bylo vybráno šest škol. Výběr proběhl na základě možnosti spolupráce se školou, a současně při dodržení kritéria, aby byly zastoupeny jak trebičské, tak i mimo trebičské školy.

Na těchto šesti základních školách byly dotazníky rozdány a vyplněny vždy ve čtvrté třídě jako zástupce I. stupně a ve třetí třídě osmé jako zástupce II. stupně základního vzdělání. Názory žáků čtvrté třídy reprezentují dvě školy trebičské a dvě školy mimo trebičské, z nichž jedna je česká a druhá obecní. Názory žáků osmé třídy reprezentují také dvě školy trebičské lišící se typem vzdělání (základní škola a gymnázium) a dvě školy mimo trebičské, a to obě české.

Pro realizaci výzkumu se čtvrté a osmé ročníky jeví jako vhodné zástupci I. a II. stupně základního vzdělání, protože ročníky páté a deváté jsou již na hranici dalšího stupně vzdělávání.

Pro přehlednost zachování anonymity budou školy označeny:

I. stupeň: Škola 1-1, Škola 1-2, Škola 1-3, Škola 1-4, a dále opak

II. stupeň: Škola 2-1, Škola 2-2, Škola 2-3, Škola 2-4.

4.2 Prezentace a vyhodnocení získaných dat

Následující analýzy a uvedené výstupy mapují konkrétní názory žáků v daných školách a třídách a slouží ke zjištění míry realizovaných preventivních aktivit na těchto školách. Zároveň se věnují otázkám spokojenosti žáků jak s těmito aktivitami, tak se celkovou atmosférou školy (například otázky týkající se otevřenosti pedagogům).

Data získaná dotazníkovým šetřením na I. stupni základních škol:

Níže uvedená tabulka zaznamenává počet žáků oslovených dotazníkovým šetřením na I. stupni jednotlivých základních škol.

Tabulka č.1: Počet vyplňujících žáků

I. stupeň ZŠ – 4. třída	Počet žáků vyplňujících dotazník
Škola 1-1	43
Škola 1-2	17
Škola 1-3	22
Škola 1-4	16
Celkem vyplněných dotazníků	98

Školy 1-1 a 1-2 patří k základním školám ve městě Třebíč. Třebíč je druhým největším městem kraje Vysočina a má necelých čtyřicet tisíc obyvatel.

Škola 1-1 je základní školou pro celkem 845 žáků. Dotazník zde vyplňovaly dvě 4. třídy (v jedné 28 žáků, ve druhé 16).

Škola 1-2 je připravena pro 720 žáků a poskytuje rozšířenou výuku matematiky, přírodních věd a tělesné výchovy. Dotazník vyplňovala jedna 4. třída o počtu 17ti žáků.

Škola 1-3 se nachází v okrese Třebíč v městečku Blatná s přibližně 10 tisíci obyvateli. Tato základní škola má kapacitu 350 žáků a dotazníkovému šetření byla podrobena jedna 4. třída o počtu 22 žáků.

Nejméně žáků vyplňovalo dotazník na Škole 1-4, která se nachází v obci s necelými devíti sty obyvateli. Škola 1-4 je připravena pro 90 žáků a zahrnuje pouze I. stupeň základního vzdělání.

Z celkového počtu 98 respondentů vyplňovalo dotazník 46 dívek a 52 chlapců ve věku 9 až 11 let. Největší zastoupení zde měl věk 10 let. Jeden z žáků svůj věk neuvedl.

V několika následujících tabulkách se u žáků na I. stupni ukázala obtížnost odhadovat po čtyřech hodinách zaměřených na problematiku alkoholu, tabáku a drog, šikany a kriminality.

V odpovědích lze také často zaznamenat rozpory, jejichž příčinou může být rozdílné subjektivní chápání otázek u jednotlivých žáků. Přestože byly otázky převyplňované dotazníkem všem žákům vysvětlovány a objasnovány, je pravděpodobné, že někteří žáci nevěnovali výkladu dostatečnou pozornost, a nebo přikládali otázkám apod. význam. Také fungovala odlišnost v odhadu časové orientaci.

Všechny hodnocené čísla jsou ve všech tabulkách vždy uvedeny v procentech.

Tabulka č.2: Hodinová dotace věnovaná tématu alkoholu dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o alkoholu?				
	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) ne	62,8	0,0	4,6	56,3
b) jednu hodinu	27,9	64,8	68,2	37,5
c) 2-5 hodin	4,7	35,3	18,2	6,3
d) více než 5 hodin	0,0	0,0	9,1	0,0

Ze získaných dat uváděných v Tabulce č. 2 lze usoudit, že na Škole 1-1 a 1-4 se tématu alkoholu prozatím ve čtvrtých třídách ještě nevěnovali, jelikož většina dotazovaných sdělovala negativní odpověď. U těchto dvou škol však nejsou zanedbatelná ani čísla u výběru možnosti b), tzn. že alespoň jednu takovou hodinu žáci již absolvovali. Můžeme se tedy domnívat, že nějaké informace týkající se problematiky alkoholu byly žákům na Škole 1-1 a 1-4 předány, ale zda se jednalo o cílenou prevenci užívání alkoholu, není zcela jasné. Dva žáci ze Školy 1-1 otázku nezodpověděli.

U Škol 1-2 a 1-3 narostly procentuální hodnoty oproti výše zmíněným školám jak u možnosti b), tak i c). Lze tedy usuzovat, že ve těchto dvou zkoumaných školách žáci absolvovali zhruba o jednu hodinu více hodin.

Tabulka č.3: Hodinová dotace v rámci tématu tabáku a drog dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o tabáku a drogách?				
	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) ne	60,5	0,0	0,00	56,3
b) jednu hodinu	32,6	47,1	72,7	43,8
c) 2-5 hodin	4,7	52,9	13,6	0,0
d) více než 5 hodin	0,0	0,0	4,6	0,0

Z tabulky č. 3 vyplývá, že na Škole 1-1 prevence kouření a užívání návykových látek ve čtvrté třídě ještě započata nebyla a pokud ano, pak spíše povrchně (několik žáků uvedlo, že jednu hodinu o tabáku a drogách ve škole měli).

V případě Školy 1-2 se již problematika o jakémžto úsobení věnovali. Žákům však působilo komplikace odhadnout množství těchto hodin, o čemž svědčí téměř vyrovnaný poměr žáků odpovídajících přibližně v polovině (proměrně), tedy o jednu hodinu, a ve druhé polovině (proměrně), tedy o dvě až tři hodiny.

Preventivní úsobení bylo zřejmě zahájeno i na Škole 1-3, kde většina tříd uvedla, že jedné hodiny o tabáku a drogách byli účastni.

Ve Škole 1-4 můžeme vidět značný rozpor v názorech žáků na dotaz, zda měli či neměli tyto tematické hodiny, přičemž ke každé z těchto dvou variant se přihlání zhruba v polovině dotazovaných. Nelze tedy vyvodit jasnější závěr.

Jeden žák ze Školy 1-1 a dva žáci ze Školy 1-3 svoji odpověď navýše uvedenou otázkou nevznášeli.

Tabulka č.4: Hodinová dotace v rámci tématu šikany dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o šikaně?				
	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) ne	39,5	0,0	0,0	0,0
b) jednu hodinu	55,8	64,7	72,7	100,0
c) 2-5 hodin	4,7	35,3	27,3	0,0
d) více než 5 hodin	0,0	0,0	0,0	0,0

V otázce, zda žáci měli ve škole hodiny zaměřené na problematiku šikan, se až vzácně shodli dotazovaní ze Školy 1-4. Bez výjimky odpovídali, že jednutakovou hodinu absolvovali.

Žáci ze škol 1-2 a 1-3 volili především možnost b), tedy že se účastnili jedné takové hodiny, někteří se však přiklonili k další možnosti vypovídající o tom, že měli dv až pět takových hodin. Lze tedy usoudit, že v každém případě se na těchto školách tématu věnovali, pro žáky bylo pouze obtížné odhadnout počet hodin, proto se v možnostech b) a c) tvrzení rozcházejí.

U Školy 1-1 je závěr opět problematictější, jelikož 40 % žáků odpovídalo, že hodiny o šikaně ve škole neměli. I přesto však větší polovina dotazovaných volila druhou a některé i třetí možnost hodnocení o proběhnutí takových hodin. Dle kladných odpovědí se můžeme domnívat, že i na této škole bylo na I. stupni preventivní působení v oblasti vztahů mezi žáky započato.

Tabulka č.5: Hodinová dotace věnovaná tématu kriminality dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o kriminalitě?	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) ne	67,4	5,9	40,9	62,5
b) jednu hodinu	27,9	52,9	40,9	37,5
c) 2-5 hodin	4,7	41,2	13,6	0,0
d) víc než 5 hodin	0,0	0,0	4,6	0,0

Oproti předchozím otázkám dokazují odpovědi v Tabulce č. 5, že problematice kriminality na prvním stupni základní školy nebyl věnován prostor ve všech ze čtyř zkoumaných škol.

Na Škole 1-1 a 1-4 se tak vyjádřila většina dotazovaných, v menší míře ale vyznačovali i možnost b), tzn. jedna absolvovaná hodina k tématu. Surčnými poznatky se zde tedy mohli setkat, nelze ale s jistotou říci, zda byly preventivně směřovány nebo zda šlo o zmínky v jiném kontextu.

Ve Škole 1-2 se vyskytuje obdobný jev jako v předchozích tabulkách. Třída je v podstatě jednotná, což se týká názoru, zda hodiny o kriminalitě měly či neměly být, liší se pouze co do odhadu množství těchto hodin. Můžeme říci, že absolvovali něco mezi jednou a dvěma hodinami o kriminalitě.

U Školy 1-3 odpovídal stejný počet žáků záporně (možnost a) takové hodiny neměli) a stejný počet žáků kladně (možnost b) měli jednu hodinu). Protože jsou odpovědi zbytku třídy rozloženy mezi další dvě možnosti c) a d) znázorňující vyšší počet těchto tematických hodin, můžeme usoudit, že se ve Škole 1-3 problematiky vurčitých hodinách dotkli, o jejich preventivním zaměření a cíli se lze však jen domnívat.

Tabulka č.6: Hodnocení spokojenosti tematickými hodinami

Otázka: Myslíš si, že tyto hodiny byly:				
	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) velmi dobré	39,5	41,2	36,4	12,5
b) dobré	25,6	58,8	63,6	75,0
c) špatné	14,0	0,0	0,0	0,0
d) velmi špatné	2,3	0,0	0,0	6,3
e) žádná takové hodiny jsme neměli	18,6	0,0	0,0	6,3

Ve výše uvedené otázce měli žáci za úkol ohodnotit, jak se jim hodiny vzhledem k tématu (alkoholu, tabáku a drogám, šikana nebo kriminalita) líbily či nelíbily, pokud se však nějakých takových hodin ve škole zúčastnili. Největší zastoupení mělo kladné hodnocení, kde žáci vybírali zejména ze dvou možností: „velmi dobré“ a „dobré“ hodiny.

Narozdíl od ostatních škol žáci ve Škole 1-1 využili ke hodnocení celou nabídnutou škálu mezi žáky byli i tací, kteří se hodinám vyjádřili spíše negativně. Co konkrétně jim nevyhovovalo a co by si představovali jinak, bylo již otázkou dalšího zkoumání. Část třídy též označovala, že takové hodiny neměli. U této školy je znátný rozpor v odpovědích.

Je zřejmé, že většina žáků na všech čtyřech zkoumaných školách byla s těmito tematickými hodinami spokojena.

Tabulka č.7: Hodnocení množství tématických hodin

Otázka: Myslíš si, že těchto hodin bylo:				
	Škola1-1	Škola1-2	Škola1-3	Škola1-4
a) hodně	11,6	41,2	22,7	18,8
b) spíše hodně	4,7	35,3	22,7	0,0
c) spíše málo	16,3	23,5	31,8	37,5
d) málo	53,5	0,0	22,7	37,5
e) žádné takové hodiny jsme neměli	14,0	0,0	0,0	6,3

Tabulka č. 7 vypovídá o tom, jak dotazovaní žáci na I. stupni hodnotí hodiny o alkoholu, tabáku a drogách, šikaně a kriminalitě co do jejich množství. Z hlediska motivů jejich volby je však obtížné vyvozovat závěry, jelikož předmětem zkoumání nebyla forma realizace těchto hodin.

Zodpovědí vyplývá, že dle žáků bylo těchto tématických hodin spíše málo než moc, zejména když bereme v potaz výsledná čísla škol 1-1, 1-3 a 1-4.

Žáci Školy 1-2 naopak převážně vyznačovali, že hodin bylo hodně a spíše hodně, což je vzhledem k Tabulce č. 6 poněkud překvapivé zjištění, jelikož žáci hodnotili tyto hodiny velmi různě. Můžeme domnívat, že přes spokojenost s hodinami již žáci nevyžadují další podobné zaměření hodin.

Z ostatních výsledků můžeme vyvodit závěr, že žáci by se rádi ve škole problematice alkoholu, tabáku a drog, šikany nebo kriminality věnovali více.

Tabulka č.8: Vnímání závažnosti množství úkolů ve škole

Otázka: Cítíš se pod tlakem kvůli množství úkolů ve škole?				
	Škola1-1	Škola1-2	Škola1-3	Škola1-4
a) ne, vůbec	39,5	5,9	40,9	18,8
b) ano, trochu	46,5	70,6	54,6	31,3
c) ano, hodně	14,0	11,8	4,6	50,0

Dotaz na pocit tlaku kvůli množství úkolů ve škole byl do dotazníku zařazen, abychom zjistili, v jaké atmosféře žáci jednotlivých škol pracují. V případě Škol 1-1 a 1-3 větší část dotazovaných zvolila zlatou střední cestu a odpovídala, že trochu se pod tlakem cítí. Jen o něco méně žáků se však vyjádřilo k možnosti první, tzn. že množství úkolů ve škole nemají jako zatěžující. Více jednotný názor se jeví u žáků Školy 1-2, kde 70 % třídy uvedlo, že mírný pocit napětí nemá. Jeden žák z deseti odpovídal nevyznačil. O něco hůře dopadla ve výsledku Škola 1-4, ve které se polovina žáků cítí pod velkým tlakem. Výstupem pro tuto školu by mohlo být doporučení provést výzkum, který by zjistil, co žáci k takovému závěru vedlo a zda se jejich pocit tlaku týká jen určitých vyučovacích předmětů.

Tabulka č.9:Názorná možnost vyřazenosti učitelů

Otázka: Jakotev řadě užeš učitel ve škole mluvit s učem, což je zajímavé nebo trápí?(zakroužkuj číslo, které se blíží tvému názoru)				
	Škola1-1	Škola1-2	Škola1-3	Škola1-4
1(úplněotevřeně)	30,2	11,8	40,9	25,0
2	16,3	11,8	13,6	6,3
3	4,7	17,7	9,1	18,8
4	7,0	17,7	9,1	12,5
5	25,6	11,8	22,7	18,8
6	2,3	11,8	0,0	0,0
7	2,3	0,0	4,6	0,0
8	2,3	17,7	0,0	0,0
9	2,3	0,0	0,0	12,5
10(vůbecne)	2,3	0,0	0,0	6,3

Pro odpovědi na otázku v Tabulce č. 9. byla zvolena škálová stupnice od jedné do deseti. Lichá stupnice (od jedné do pěti) často vede žáky k vyznačováním průměru (č. 3), čemuž jsme se chtěli vyhnout. Proto byla cíleně zvolena stupnice o sudém počtu možných odpovědí, ve které jednoznačně průměrná známka neexistuje.

Tabulka č. 9 ukazuje, že přibližně jedna čtvrtina žáků ze Školy 1-1 může se svými učiteli hovořit otevřeně a nebojí se jim v případě nějakého problému svěřit. Druhá čtvrtina zakroužkovala na škálové stupnici č. 5, což může znamenat, že některými učiteli si umí představit hovořit o svém trápení více a s jinými méně. Jiným vysvětlením může být i to, že žáci s učiteli mohou mluvit o svých osobních záležitostech, ovšem ne zcela otevřeně. Další část žáků se vyjadřovala mezi hodnotícími známkami 2 až 4 a zbylých pět žáků označovalo negativní stranu hodnotící škály, tedy čísla 6 až 10. Ty znamenají, že příliš otevřeně se svými pedagogy žáci mluvit nemohou. Dva z učitelů školy však nezodpověděli.

Ve Škole 1-2 se názorová orientace žáků na otevřenost ku učitelům rozložila do převážně kladných známek. Výraznější hodnoty můžeme pozorovat u čísel 3 a 4 a zejména pak číslo 8. Lze domnívat, že většina žáků této čtvrté řady má se svými učiteli celkově pozitivní vztah.

Nejlépe ze všech čtyř dotazovaných škol dopadla otázka zjišťující názory žáků na možnost otevřenosti ke svým pedagogům Škola 1-3. Znamenná část řady může s učiteli hovořit o svých starostech úplně otevřeně.

Převážně kladně hodnotili otevřenost ve vztahu ku učitelům i žáci Školy 1-4. Zodpovědi vyplývá, že přibližně tři čtvrtiny řady mohou být k pedagogům na své škole více méně otevření, jen malé procento dotazovaných se vyjadřovalo u čísel záporných.

Přestože senáze některých žáků liší, ve většině případů sledujeme kladné hodnoty. Můžeme tedy konstatovat, že většina oslovených žáků I. stupně má ke svým pedagogům důvěru.

Tabulka č.10: Důvěra dospělých škole

Otázka: Pokud bys měl/aný jaký problém, jsou ve škole nějakí dospělí, se kterými bys to mohl/a promluvit?				
	Škola 1-1	Škola 1-2	Škola 1-3	Škola 1-4
a) ano	79,1	88,2	90,9	68,8
b) ne	20,9	11,8	9,1	31,3

Výzkumná otázka v Tabulce č. 10 navazuje na předchozí otázku v Tabulce č. 9 a zjišťuje, zda mají žáci ve své škole dostatečně důvěryhodné zázemí ze strany

dospělých a mají se v případě svých potíží na koho obrátit. Výsledky u všech dotazovaných škol jsou více než průměrné. Velká většina žáků na prvním stupni ví, že ve své škole má mezi dospělými takové, které by v případě potřeby mohla požádat o radu či pomoc.

Data získaná dotazníkovým šetřením na II. stupni základních škol:

Níže uvedená tabulka zaznamenává počet žáků oslovených dotazníkovým šetřením na II. stupni jednotlivých základních škol.

Tabulka č.1: Počet vyplňujících žáků

II. stupeň ZŠ – 8. třída	Počet žáků vyplňujících dotazník
Škola 2-1	31
Škola 2-2	28
Škola 2-3	15
Škola 2-4	27
Celkem vyplněných dotazníků	101

Škola 2-1 se nachází v městě Třebíč a je připravena pro 720 žáků. Poskytuje rozšířenou výuku matematiky, přírodních věd a tělesné výchovy. Ve škole 2-1 vyplňovaly dotazník celkem dvěstě osm tříd (z toho v jedné 15 žáků a ve druhé 16 žáků). Školu 2-2 najdeme také v městě Třebíč, avšak od jiných se liší typem vzdělání (gymnázium).

Školy 2-3 a 2-4 jsou základními školami v okrese Třebíč. Město, ve kterém se obě nachází, má celkem čtyřicet tisíc obyvatel. Škola 2-3 je připravena pro 560 žáků. V letošním školním roce je zde otevřena pouze jedna 8. třída. Škola 2-4 má kapacitu 350 žáků a dotazník zde vyplňovaly celkem dvěstě osm tříd (z toho v jedné 15 žáků, ve druhé 12 žáků).

Z celkového počtu 101 respondentů vyplňovalo dotazník 46 dívek a 55 chlapců ve věku 13 až 15 let. Největší zastoupením žáci činí třináctiletí. Věk 15 let se vyskytl pouze u dvou žáků.

Navzdory mému očekávání, že na II. stupni ZŠ již žáci absolvovali v rámci preventivně zaměřených hodin, se výsledky nijak výrazně neliší od výsledku šetření na I. stupni. Rozdíl můžeme opět sledovat pouze mezi jednotlivými školami tohoto stupně vzdělání.

Tabulka č.2: Hodinová dotace věnovaná tématu alkohol u dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o alkoholu?				
	Škola 2-1	Škola 2-2	Škola 2-3	Škola 2-4
a) ne	19,4	50,0	40,0	40,7
b) jednu hodinu	38,7	14,3	40,0	22,2
c) 2-5 hodin	41,9	28,6	20,0	22,2
d) více než 5 hodin	0,0	7,1	0,0	14,8

Tabulka č. 5 ukazuje, že názor žáků je značně rozdílný a nepříliš vypovídající. Můžeme se domnívat, že na všech výše uvedených školách již nějaké zmínky o alkoholu proběhly (otázkou je, zda se jednalo o prevenci nebo pozitativní vrámci některého z vyučovací předmětů). Žáci však působil komplikace odhadnout, kolik času bylo tomuto tématu věnováno. Nejjasnější výsledek lze vypočítat pouze u Školy 2-1, ve které se zhruba tři čtvrtiny žáků dělí o možnosti b) a c), tedy čas strávený tématem v rozmezí od jedné do pěti hodin. U ostatních škol nelze vyvodit jasný závěr o tom, zda skutečně žádné hodiny neměly, a nebo měly a v takovém případě kolik. Žáci těchto škol se ve svém názoru neshodli.

Tabulka č.3: Hodinová dotace věnovaná tématu tabáku a drog u dle respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny o tabáku a drogách?				
	Škola 2-1	Škola 2-2	Škola 2-3	Škola 2-4
a) ne	9,7	10,7	0,0	3,7
b) jednu hodinu	29,0	3,6	40,0	7,4
c) 2-5 hodin	58,1	75,0	60,0	66,7
d) více než 5 hodin	3,2	10,7	0,0	18,5

Narozdíl od předchozí tabulky v Tabulce č. 3 jsou odpovědi žáků již o poznání jednodušší. Lze říci, že vzhledem k významu prevence rizikového chování, kam prevence kouření užívání návykových látek neodmyslitelně patří, jsou tyto výsledky velmi říznivé. Většina žáků se navšečet těchto školách vyjádřila, že tabáku a drogám bylo ve škole věnováno odhadem 2 až 5 hodin. Z výzkumu vyplývá, že této problematice se školy na II. stupni věnují více než na stupni I., čímž se částečně potvrzuje hypotéza H1, že žáci na I. stupni mají méně hodin zaměřených na prevenci rizikového chování než žáci na II. stupni základních škol. Jeden žák ze Školy 2-4 svoji odpověď nevyznačil.

Tabulka č.4: Hodinová dotace věnovaná tématu šikanování respondentů

Otázka: Měli jste již v této škole nějaké hodiny ošikaně?				
	Škola 2-1	Škola 2-2	Škola 2-3	Škola 2-4
a) ne	19,4	25,0	0,0	40,7
b) jednu hodinu	19,4	57,1	26,7	48,1
c) 2-5 hodin	48,4	17,9	73,3	3,7
d) víc než 5 hodin	12,9	0,0	0,0	3,7

Dle odpovědí v Tabulce č. 4 lze usuzovat, že na Škole 2-1, 2-2 i Škole 2-3 se tématu šikanování jakým způsobem již věnovali. Zvláště pozitivně můžeme z hlediska prevence hodnotit výsledky u Školy 2-3, ve které se velká většina žáků shodla, že tématem šikanování strávil ve škole od 2 do 5 hodin.

U Školy 2-4 nelze závěr zcela jasně odvodit, jelikož žáci se téměř stejným dílem vnázorověli možnostmi a), tzn. že takové hodiny neměli, a b), tedy že absolvovali jednu hodinu. Jeden žák ze Školy 2-4 otázku nevyplnil.

Tabulka č.5: Hodinová dotace v rámci hodin o tématu kriminality dle respondentů

Otázka: Měli byste již v této škole nějaké hodiny o kriminalitě?				
	Škola 2-1	Škola 2-2	Škola 2-3	Škola 2-4
a) ne	51,6	92,9	33,3	44,4
b) jednu hodinu	29,0	7,1	33,3	37,0
c) 2-5 hodin	16,1	0,0	33,3	14,8
d) více než 5 hodin	3,2	0,0	0,0	3,7

Přestože byly v rámci vyplňování dotazníků vždy všechny otázky žákům vysvětlovány a objasněny, je těžké posoudit, co přesně si sami žáci pod otázkou kriminality představili. Snad proto jsou výsledky v Tabulce č. 5, zvláště u škol 2-1, 2-3 a 2-4, tolik rozličné.

Po sečtení výsledků možností b), c) a d) u školy 2-1 dostaneme téměř stejnou polovinu žáků, která jako odpověď označovala možnost a), tzn. že o kriminalitě ve škole nemluvili. Jednoznačný závěr z detedynení možná stanovit.

Nejjasnějšího výsledku bylo dosaženo u školy 2-2, ve které naprostá většina všech žáků označila, že žádné takové hodiny ve škole neměli.

Ve škole 2-3 více než 60% dotazovaných odpovědělo, že hodiny o kriminalitě absolvovali, jen se opět vyskytl problém s odhadem jejich počtu. Můžeme se domnívat, že na této škole se oblasti kriminality věnovali, ale zda se jednalo o preventivně zaměřené informace, v to lze jen věřit, případně zjišťovat v jiném výzkumu.

U školy 2-4 se opakuje stejný jev jako u předchozí tabulky č. 4. Žáci se téměř stejným dílem v názoru řešili možností a), tzn. že takové hodiny neměli, a b), tedy že absolvovali jednu hodinu. Interpretace výsledků by v takovém případě mohla vést pouze ke spekulaci o obsahu hodiny.

Tabulka č.6:Hodnoceníspokojenostistematickýmihodinami

Otázka:Myslíte,žetytohodinybyly:				
	Škola2-1	Škola2-2	Škola2-3	Škola2-4
a)velmidobré	3,2	21,4	0,0	40,7
b)dobré	80,7	78,6	100,0	55,6
c)špatné	6,5	0,0	0,0	0,0
d)velmišpatné	0,0	0,0	0,0	0,0
e)žádnétakovéhodinyjsme neměli	9,7	0,0	0,0	3,7

Hodnoceníspokojenostišodinamizaměřenýminaalkohol,tabákadrogy,šikanu akriminalitudopadlou všechzkoumanýchškolvíce nežpříznivě.Žáci veŠkole2-3 se všichni velmi vzácně shodli, že hodiny o výše zmíněných tématech byly dobré. Vostatních třech školách se žáci názorově dělili především o možnost a) a b), tedy velmi dobré a dobré. Jeden zžáků Školy 2-1 odpovídal na otázce na počet hodin věnovaných šikaně, že ve škole absolvovali jednu takovou hodinu. Když měl ale hodnotit, jak se mu náplň hodiny líbila, označil zneznámého důvodu možnost e), tzn. že žádné takové hodiny neměli. Ve většině případů žáci vyjadřují svou spokojenost,protosemůžeme domnívatvkladnéhodnocenípreventivníchaktivit.

Tabulka č.7:Hodnocenímnožstvítematickýchhodin

Otázka:Myslíte,žetětohodinybylo:				
	Škola2-1	Škola2-2	Škola2-3	Škola2-4
a)hodně	16,1	7,1	6,7	18,5
b)spíše hodně	3,2	28,6	26,7	18,5
c)spíšemálo	41,9	46,4	60,0	48,1
d)málo	25,8	17,9	6,7	11,1
e)žádnétakovéhodinyjsme neměli	12,9	0,0	0,0	3,7

Největšího obsazení při hodnocení množství tematických hodin dosáhla u žáků všech čtyř škol možnost c), že těchto hodin bylo spíše málo. Když se čteme

procentuální zastoupení možností a) ab) a poté zvlášť zastoupení možností c) ad), výsledná čísla ukazují, že většina dotazovaných žáků (plus minus 60 %) vnímá množství těchto tématických hodin jako nedostatečné. Můžeme se proto domnívat, že by takových hodin vítali více. V souvislosti se jejich vzhledem je toto zjištění adekvátní, jelikož právě v období dospívání je tato témata zajímavější. Více o tom, jaká témata jsou pro žáky na I. a III. stupni atraktivnější, ukáže Tabulka č. 11.

Tabulka č.8: Vnímání zážitků v úlimnožství úkolů ve škole

Otázka: Cítíte se pod tlakem kvůli úlimnožství úkolů ve škole?				
	Škola 2-1	Škola 2-2	Škola 2-3	Škola 2-4
a) ne, vůbec	22,6	28,6	33,3	25,9
b) ano, trochu	48,4	57,1	40,0	55,6
c) ano, hodně	29,0	17,9	26,7	14,8

Otázka mapující atmosféru jednotlivých škol z hlediska zážitků byla položena i žákům na II. stupni. Nejvíce žáků ve všech čtyřech školách volilo možnost b), tedy že mírný pocit tlaku v souvislosti s množstvím úkolů vnímají. Další možnosti jsou ale zastoupeny nezanedbatelným počtem odpovídajících. Lze se zde tedy pouze domnívat, že odpovědi na tuto otázku jsou značně individuální a mohou být ovlivněny řadou faktorů jako například schopnost žáků zvládat stresové situace, míra inteligence, rodinné zázemí poskytující žákům klidné prostředí pro studium, změny v chování a vnímání v souvislosti s dospíváním atd.

Jeden žák ze školy 2-4 odpověď nevedl.

Tabulka č.9:Názornamožnostotev řenostiku čitelům

Otázka: Jak otev řeněm ůžešsu čiteliveškolemluviton ěčem,cot ězajímánebo trápí?(zakroužkuj číslo,kteréseblížítvémunázoru)				
	Škola2-1	Škola2-2	Škola2-3	Škola2-4
1(úpln ěotev řeně)	0,0	0,0	6,7	7,4
2	0,0	0,0	0,0	0,0
3	9,7	14,3	0,0	14,8
4	3,2	7,1	26,7	22,2
5	32,3	10,7	20,0	18,5
6	6,5	3,6	0,0	3,7
7	6,5	21,4	20,0	0,0
8	19,4	25,0	13,3	25,9
9	16,1	14,3	13,3	0,0
10(v ůbecne)	6,5	3,6	13,3	3,7

Tabulka č.9 vypovídá o tom, jak otev ření mohou být žáci na II. stupni dle svého uvážení v ůči pedagog ům ve škole. Oproti výsledk ům na I. stupni jsou tato zjišt ěná fakta o poznání negativn ější. V ětšího zastoupení na stupnici od jedné do deseti dosahují čísla od p ěti sm ěrem nahoru k číslu deset, což nazna ěuje, že žáci se svými učiteli osvých starostech p řilíš otev řeněho v řitnemohou.

Nejmenší otev řenost žák ů ku čitelům se jeví u Školy 2-1, kde se nejvíce žák ů vyjádřili čísla 5 (blízké průměru), zbytek žák ů však zna ěoval zejména čísla vyšší (tedy záporn ější). Naopak nejpozitivn ějšího výsledku dosáhla Škola 2-4, kde se žáci v názoru rozd ělili na zhruba dv ě poloviny. Jedna polovina známkovala své pedagogy spíše kladn ě, druhá polovina spíše záporn ě. Jeden žák této školy svoji odpov ěď na otázku nevyzna ěil.

Tento názorový posun od I. stupn ě si můžeme vysv ětlovat v souvislosti se změnami, ke kterým v průběhu pubertálního období dochází. Jedním z jeho znak ů je zvýšená kritičnost právě v ůči dosp ělým a autoritám, kteří ve svém výchovném působení často naráží. Stále totiž celá řada vychovatel ů a pedagog ů nerespektuje zvýšené sebevědomí dětí v tomto věku a narušuje jejich na povrchu zvýšené sebevědomí nevhodnými zákroky jako je výsm ěch a ironie. Ono zvýšené sebevědomí, které je

však velmi křehké a více méně hrané, se tímto sráží a vhorším případě může sklouznout až k pocitům méněcennosti. Ne nadarmo se pak dospívající předtím dospělými uzavírají, individualizují, uchylují k introverzi a vzdorují všemu, co od nich autority očekávají.¹ Lze se tedy domnívat na možnost ovlivnění vývojem v pubescentním věku, současně ale je možno usuzovat na možnost nepřilíčné vhodnosti přístupů některých pedagogů.

Tabulka č.10: Důvěra dospělých ve školu

Otázka: Pokud bys měl/aně jaký problém, jsou ve škole děti, se kterými by sis otomohl/a promluvit?				
	Škola2-1	Škola2-2	Škola2-3	Škola2-4
a) ano	67,7	60,7	53,3	66,7
b) ne	32,3	35,7	46,7	22,2

Ipřes nepřilíčně pozitivní označování školních pedagogů v Tabulce č.9 jsou dle většiny žáků ve škole děti, na které se mohou v případě potřeby obrátit, svěřit se a požádat o pomoc, jak dokládají odpovědi v Tabulce č.10. Všechny školy dopadly poměrně uspokojivě, přesto nejvýraznější výsledky jsou patrné právě u škol mimo 2-3, kde se výsledky vyrovnávají.

Jeden žák Školy 2-1 odpověď nevyznačil, pouze zde dopsal, že neví a tito žáci ze Školy 2-4 otázku nezodpověděli vůbec.

¹KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*, učební texty. 2. vyd., Institut mezioborových studií Brno, 2003, s.59

Následujících pět tabulek již nesrovnává odpovědi žáků jednotlivých škol, ale zaměřuje se na srovnání dat zjištěných na I. a II. stupni.

Tabulka č.11: O jaká témata se žáci nejvíce zajímají

Otázka: O čem byste chtěli/a, aby tyto hodiny byly? (možnost více odpovědí)	I. stupeň ZŠ (4. třída)	II. stupeň ZŠ (8. třída)
a) o kouření, drogách, alkoholu	34,7	47,5
b) o šikaně	32,7	27,7
c) o kriminalitě	26,5	23,8
d) o p ředsudku, jiných kulturách a rasismu	12,2	19,8
e) o partnerství, vztazích a sexualitě	23,5	44,6
f) o prostituci	6,1	17,8
g) o tom, jak mít pohodovou třídu	59,2	46,5
h) o tom, jak umět komunikovat	32,7	23,8
i) o závislosti na PC, internetu	31,6	29,7
j) jak se bránit násilí	46,9	50,5
k) o zdravém životním stylu	42,9	26,7
l) o něčem jiném, napiš o čem:	7,1	1,0
m) žádná, nechci, máme jich dost	11,2	7,9

Tabulka č. 11 podává široké spektrum témat, ze kterých žáci na I. a II. stupni vybírali ta pro ně nejzajímavější. Mohli označit více odpovědí najednou.

Na I. stupni se nejvíce četší část dotazovaných přiklonila k tématu „jak mít pohodovou třídu“. Lze tedy usuzovat, že mají zájem mít mezi sebou ve třídě přátelské vztahy, pracovat navzájemně spolupráci a soudržnosti. Mezi dalšími nejvíce zastoupenými se objevila témata týkající se násilí a obrany před ním, zdravý životní styl a návykové látky.

U žáků na II. stupni se znovu objevilo téma „jak se bránit násilí“. Není však jasné, zda je pro ně téma tolik atraktivní, jelikož jedná o důležité vědi, na co si dávat pozor, a nebo si pod tímto slovy představují kurz sebeobrany prostřednictvím některého z bojových umění. Též stejný počet žáků se vyjádřil

u problematiky návykových látek. Rádi by také více hodinotom, jak mít pohodovou třídu a velmi výrazně narostly procentuální hodnoty u tématu souvisejícího s partnerskými vztahy, sexualitou a také prostitucí. Toto zjištění se nezdá vzhledem k jejich věku nicím překvapivým. Kromě individualismu, vzdorovitosti, prudkého růstu těla, vývoje svalstva a vytváření sekundárních pohlavních znaků patří k dalším typickým znakům pubertálního období také zamilovanost a erotické city v důsledku hormonálních změn a pohlavního dospívání. Pubescenti se častěji ubírají do tzv. denního snění a fantazie, navazují první heterosexuální vztahy. Erotické city jsou v této době velmi intenzivní, v normálních případech však pouze platonické, idealizující a nikoli sexuální. Zamilovaný dospívající vnímá objekt svých citů jako zcela okouzlující bytost, touží být sním, a to tím více, čím méně je tato osoba dosažitelná. První informace o eroticko-sexuálních záležitostech získávají pubescenti od kamarádů, sami hledají v literatuře a v neposlední řadě na Internetu. Ten je pro ně v současné době značně obsáhlým zdrojem informací, avšak z hlediska vhodnosti mnoha webových stránek nedostatečně ošetřen. Proto je prevence tolik naléhavá. Je třeba těmto mladým lidem poskytovat příslušná poučení, upozorňovat na předčasné zahájení sexuálního života a jeho další rizika, podporovat uctivý vztah k druhému pohlaví, rozlišovat mezi zamilovaností a láskou a zabránit tak vzniku sexuálních deprivací. Ty jsou v pubertálním věku poměrně časté zvláště u dívek a mají vliv na celý jejich hodnotící postoj k lásce, ideálům a životu¹.

Klub Zámek, ale i ostatní činitelé zabývající se prevencí, vycházejí při určování témat preventivního působení především z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Především se tématy snaží pokrýt prevencí nezdravého způsobu života, zneužívání návykových látek a závislostního chování, rizikového sexuálního života, snaží se podporovat pozitivní vzájemné vztahy mezi vrstevníky, pracovat na zdravém sebevědomí pomocí správného sebepoznání, sebehodnocení, sebeocnění a tím je připravovat na vstup do další fáze života (střední škola, příprava na budoucí povolání). Z odpovědí na výzkumnou otázku v Tabulce č. 11 vyplývá, že témat programů primární prevence jsou vhodně nastavena a odpovídají okruhu zájmů žáků na I. a II. stupni.

¹KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*, učebnice texty, 2. vyd., Institut mezioborových studií Brno, 2003, s. 58-64

Tabulka č.12:Up řednostňovanáformapreventivníchhodindlerespondent ů

Otázka:Jakbyscht ěl,abytytohodinyprobíhaly?(možnostvíceodpov ědí)		
	I.stupe ňZŠ (4.t řída)	II.stupe ňZŠ (8.t řída)
a)p řednáškypolicist ů	60,2	27,7
b)p řednáškyn ějakýchodborník ů	37,8	45,5
c)povídáníslidmi,kte římajíosobnízkušenosti sn ěčím,cojevedenovp ředchozíotázce	23,5	55,4
d)promítánínaučnéhofilmu	53,1	32,7
e)exkurze	31,6	36,6
f)hraníř ůznýchsituaciáh	58,2	50,5
g)n ěcojiného	1,0	1,0

Votázce,jakouformoubyžácicht ěli,abypreventivn ězam ěřenéhodinyprobíhaly, mohliop ětvyzna čovatvíceodpov ědí.

Pro žáky na I. stupni jsou nejvíce atraktivní besedy spolicisty, hraní r ůzných situaciáhertaképromítánínaučnéhofilmu.

NaII.stupnizájemop řednáškypolicist ůvýrazn ěpokleslanaopakvzrostlozaujetí prop řednáškyodborník ůalidí,kte římajíosobnízkušenostsn ěkterýmzrizikových jev ůobjevujícíchsevnabídce tématvTabulce č. 11. Na II. stupni také klesl zájem onaučnéfilmy,zatohraníř ůznýchsituaciáhersisvojip řítažlivostudrželo.Vyjád řila seknimpolovinadotazovaných.

Dvažáciim ělitakénám ětyumožnosti g). ŽákzeŠkoly 1-3 navrhovalp řednášky učitel ůažákŠkoly2-1 psal,žekdybysecht ělnan ěcovhodináchzeptat,rádbybyl sodborníkemosamot ě.

Tabulka č.13:Preference výběru osob pro řešení problémů

Otázka: Představ si, že máš nějaký osobní problém a chceš si o něm s někým promluvit. Koho by ses obrátil a promluvil s ním? (možnost více odpovědí)	I. stupeň ZŠ (4. třída)	II. stupeň ZŠ (8. třída)
	a) na někoho z rodiny	73,5
b) na někoho z kamarádů	30,6	65,3
c) na učitele, u učitelku	35,7	9,9
d) na výchovného poradce ve škole	16,3	6,9
e) na školního psychologa	5,1	1,0
f) na vedoucí kroužku, doktora nebo hodinu	10,2	3,0
g) na policii	9,2	3,0
h) na telefonní linku pomoci pro děti dospívající	14,3	5,9
i) na někoho jiného:	3,1	6,9

V výše uvedené Tabulce č.13 byla žákům poskytnuta možnost vybrat jednu nebo iněkolik možností, kam by se obrátil v případě nějakého svého osobního problému. U převážné většiny žáků I. i II. stupně vítězila zejména rodina. Více než 70 % všech dotazovaných tedy ví, že v rodině má určitě bezpečné zázemí, o které se lze opřít a obracet se s žádostí o pomoc. Na I. stupni se též mnoho žáků projevil důvěrou ve své pedagogy. Přibližně jedna čtvrtina žáků by se v případě svých potíží nebála oslovit je.

Naopak u II. stupně bylo zastoupení možnosti c) minimální. Tento fakt souvisí s osamostatňováním dospívajících. Pubescenti se od puberty již neohlíží na dospělé z dola, ale začínají se na ně dívat jako na sobě rovné. Ke konci puberty a později má dokonce sklon podceňovat je, kritizovat a odsuzovat je. Neznameno však, že děti v tomto věku neuznávají žádnou autoritu. Naopak, touží po vzoru silných osob, ke kterým by se mohly přimknout. Kladou ale na autority vysoké nároky. Pubescenti se rádi podřizují pouze tomu, koho obdivují a ve škole je takovou osobností pedagog s dobrou společenskou pověstí, rozhledem, se schopností sugestivně podat látku a schopností se ovládnout, dále uznávají její pedagog spravedlivé,

velkorysý, se smyslem pro humor, schopný udržet si kázeň, milující děti a svou práci¹.

U I. a II. stupně řešení tímto potvrzují získaná data z Tabulek č. 9 (str. 27 a 34), kde žáci I. stupně měli ve své pedagogy větší důvěru než žáci II. stupně základního vzdělání.

Některé žáky využily příležitosti napsat další možnosti, kam nebo jakým způsobem by si promluvit o svém trápení. Mezi těmito možnostmi se objevila internetová poradna, pan ředitel, babička, sourozenec, miláček (uváděla jednadívek, zřejmě jde o jejího partnera) a několik žáků také psalo, že by se svěřilo i lékaři, jelikož si své problémy řeší sami.

Tabulka č.14: První zokruhu osob preferovaný respondenty z hlediska konzultace problému

Otázka: Napiš prosím, na koho bys se problémem obrátil NEJDŘÍVE (pouze jednu možnost)		
	I. stupeň ZŠ (4. třída)	II. stupeň ZŠ (8. třída)
Rodina	13,3	20,8
Rodiče	17,3	17,8
Otec	6,1	2,0
Matka	34,7	5,9
Sourozenec	0,0	5,9
Kamarád/ka	7,1	32,7
Dospělí ze školy (učitel, výchovný poradce, ředitel, vychovatelka)	11,2	2,0
Jiné (linka bezpečí, partner/ka, policie, linka 155, pes)	5,1	3,0
Naničoho	0,0	1,0
Napsání vícemogućností	0,0	2,0
Nevyplněno	3,1	6,9

¹KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*, učební texty. 2. vyd., Institut mezioborových studií Brno, 2003, s. 64

Jakuž bylo vysvětleno v „Charakteristice zkoumaného vzorku“ (str. 1–9), otázky v Tabulkách č. 13 a 14 byly záměrně rozděleny, jelikož respondenti neuváděli pouze jedno osobu, jak by bylo očekáváno. V otázkách Tabulky č. 14 bylo tedy jasné určeno, že mají napsat jedno osobu, nikterou se jako první obrátí se svým osobním problémem. Přestože byl tento požadavek i ústně zdůrazňován při vyplňování dotazníků několikrát opakovaně, abyskutečně uveďte pouze jedno osobu, stále se u některých vyskytovalo nepochopení zadání a nebo nerozhodnost ve výběru. Na I. a II. stupni setakvočetném zastoupení objevuje rodina rodiče. Nejvyšší číslo, a tedy nejvíce odpovídajících žáků, máme na I. stupni vidět u odpovědi „matka“, zatímco „otec“ má zastoupení minimální. Navzdory tomu, jak se ze sociologického hlediska rodina a role rodičů změnila a mění, zůstává matka, obzvláště v tomto citlivém věku, nejbližším člověkem, ke kterému se děti přirozeně uchylují se svými starostmi.

Na II. stupni již můžeme pozorovat odklon od matky a opačně – u nás vlivu kamarádů. Vztahy a komunikace vrstevníků jsou pro dospívající klíčové. Skupina vrstevníků ovlivňuje hodnotovou i názorovou orientaci, sebehodnocení, může to mladým lidem pomoci vyhnout se alkoholu a drogám nebo je naproti tomu přivést k nebezpečnému užívání návykových látek. Z důvodu tohoto vlivu vrstevníků je v rámci prevence smysluplné zřizování peerprogramů a doplnění preventivních aktivit.

Tabulka č.15: Názor žáků na školní pravidla

Otázka: Souhlasíte se školními pravidly? (řádem)		
	I. stupeň ZŠ (4. třída)	II. stupeň ZŠ (8. třída)
a) ano	92,9	73,3
b) částečně	7,1	15,8
c) ne	0,0	9,9

Výzkumná otázka týkající se názoru žáků na školní pravidla byla vložena, aby se zjistilo, do jaké míry jsou žáci na I. a II. stupni s vnitřním řízením školy spokojeni. Na I. stupni bylo zjištěno, že žáci jsou v názoru převážně jednotní a že naprostá většina z nich nemá se školními pravidly problém. Pouze řídící se přiklonil ke druhé možnosti, tedy že s pravidly souhlasí částečně. Jeden žák zde zmínil, že nesouhlasí se

zákazem b ěhání, druhý, že se nesmí ve škole vytaovat telefon y, a t řetí nesouhlasí sbody(naškolemajízavedenbodovýsystémproh řešků).

Na II. stupni konsensus se školními pí ředpisypoklesl. Žáci se již ve více p řípadech vyjadřovali kdruhé a t řetí možnosti odpov ědí, tzn. n ěkteří souhlasí částečně, n ěkteří vůbec. Zjišt ění op ět koresponduje s jejich v ěkem a obdobím ur čité vzdorovitosti. Odsedm ět řídý je patrn ě zhoršování kázn ě žák ů, které sestup ňuje až do devát ět řídý. Přitom však jsou v chování d ětí rozdíly mezi d ěvčaty a chlapci ve prosp ěch chování d ěvčat. Jde o období života výchovn ě t ěžko zvládnutelné, n ěkteré nedostatky objevující se v pubert ě jsou totížd ůsledkem defekt ů d řív ější výchovy. Puberta je tedy p ředevším jakýmsi m ěřítkem správnosti p ředešlého výchovného p ůsobení, vliv zde ale samoz řejm ě hrají i rysy zd ěděné a získané nap ř. na základ ě poškození mozku ¹. Zkrátkajak řekl J.A. Komenský, „Nadobrémpo čátkuvšechnozáleží.“

U možnosti b), tedy částečný souhlas, i žáci na II. stupni vypisovali n ěkteré jim nesympatické stavy. N ěkolikrát se objevil vzdor proti zákazu používání mobilních telefonů ve škole. Na Škole 2-3 a 2-4 žáci nejednou uvedli, že se nesmí o malých přestávkách navšt ěvovat s ostatními t řídami na chodb ě. Vyskytlo se také, že nesmí házet k řídý a jeden z žák ů svoji odpov ěď shrnul slovy, že by pravidla mohla být mírn ější.

4.3 Doporu čení pro praxi

Získané informace z výše p ředstaveného výzkumu mohou v praxi využít jak realizátoři preventivních program ů, tak p ředevším školy a jejich pedagogi čtí pracovníci.

Žáci na prvním i druhém stupni hodnotili preventivn ě zam ěřené hodiny p řevážn ě kladn ě. Proto výstupem pro školy m ůže být podpora v jejich realizaci a v tom, že uskutečňování preventivn ě zam ěřených hodin je žáky vnímáno pozitivn ě. Je možné jim tímto zp ůsobem dokázat, že prevence má smysl. Zjišt ěná data jim mohou poskytnout hlubší v hled do každ ět řídý, kterého mohou využít kdalší práci s nimi, a sou časn ě anonymita zjišt ěných dat zajišt ůje bezpe čnost jednotlivc ů a možnost otevřeného a up římn ěho sd ělení.

¹KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*, u čební texty, 2. vyd., Institut mezioborových studií Brno, 2003, s. 59

Ve většině případů se žákům jevílo, že tematických hodin bylo málo. Zároveň měli možnost vybírat z řady tematických okruhů, které je nejvíce zajímají. Školy by tedy mohly z těchto zjištěných dat vycházet při volbě tématu preventivního zaměření, samy realizovat tyto hodiny v rámci hodin tělesné výchovy nebo jiných (např. občanská nauka, výchova ke zdraví apod.) anebo prohloubit spolupráci s realizátory programů specifické primární prevence. Je zde však třeba uvážit množství preventivních hodin. Pokud škola v rámci své preventivní činnosti bude žákům nakládat zbytečně mnoho informací, zařizovat přednášky odborníků, policistů, pracovníků s drogově závislými, promítání naučných filmů atd., to vše nejlepším způsobem jednoho školního roku, může se stát, že žáci již budou těmito hodinami přehlceni. Můžeme se domnívat, že i právě z takových důvodů pak žáci některých zkoumaných škol odpovídali, že preventivně zaměřených hodin měli hodně. V takovém případě pak může být preventivní působení málo účinné, jelikož ze strany žáků již podobným aktivitám není věnována taková pozornost či zaujetí pro problematiku. Je třeba vždy při hlížení květu, aktuálním potřebám a zájmům žáků. Témata, o která žáci projevíli v dotaznících zájem, se shodují s Rámcovým vzdělávacím programem. Škola ale může ještě před plánováním preventivních aktivit zvláštní iniciativy provést monitoring v každé třídě, komunikovat s žáky, doptávat se, co je zajímá, domlouvat se s nimi na tématech, o kterých by se rádi dozvěděli více a jakou formou. Když jim pak na školnírok sestaví příslušný plán prevence, který bude jejich poptávce odpovídat, žáci mohou mít pocit, že se mohou na rozhodování podílet a že to bude částečně jejich vlastní volbou.

Dalším doporučením pro školy může být důraz na návaznost. V první řadě jde o návaznost samotných programů, jelikož jednorázové preventivní programy nejsou považovány za tolik efektivní a mají-li žáci více jednorázových programů na různých tématech, mohou být pak jimi opět snáze přesyceni. Ve druhé řadě je žádoucí, aby i školy využívající služeb realizátorů programů primární prevence na jejich práci navazovaly a dále ji rozvíjely. Tím může dojít k posílení efektivnosti a ucelení struktury preventivních činností a současně i k jasnější představě žáků o tom, že se účastnili preventivních hodin, besed (viz rozdílnost sdělených odpovědí žáků v dotaznících – 1 hodina, 2-5 hodin apod.).

Návaznost může být doporučována i z hlediska dalších služeb. Výzkum potvrdil, jak zásadní vliv mají v období dospívání vrstevníci. Proto by školám nemělo opomínat zařazování peer prvků do preventivního působení. Zároveň by mohla více působit na trávení volného času prostřednictvím nabídky návazných služeb, jakými jsou

například nízkoprahové kluby. Tento zájem ze strany školy by se posléze mohl promítnout i do vnímání pedagogických pracovníků, které se na druhém stupni ukázalo jako zcela pozitivní. Žáci často svým pedagogům nedůvěřují a neobracejí se na ně se svými starostmi. Pokud by pedagogové projevili větší vstřícnost a hlubší zájem o své žáky, je možné předpokládat prohloubení důvěryhodnosti vztahů pedagog versus žák.

V souvislosti se příliš skladným hodnocením pedagogů žáků na druhém stupni by dalším doporučením pro školy mohla být práce pod supervizí nebo metodickým vedením. Každá reflexe a pomoc ze strany nezávislého odborníka může pedagoga značně posunout v osobnostním rozvoji a připravit jej i na komplikované případy, s nimiž se ve škole setkává. Vyrovnaný pedagog pak může na žáky působit důvěryhodněji.

Školy, ve kterých žáci nemají důvěru ve své pedagogy, by tak mohly poskytnout žákům možnost anonymního sdělení, komu konkrétně nedůvěřují, a případně prostor pro jiné přípomínky, náměty. Mohly by ve škole zřídit zvláštní schránku pro tento účel a na základě zjištěných anonymních vyjádření žáků provést další opatření. Zároveň by měly žákům natyto anonymní přípomínky odpovídat, aby věděli, že jejich dotaz či přípomínka je řešena (např. vyvěšením odpovědi na nástěnce). Možnost sdělení přípomínek a zpětná vazba na ně se jeví jako důležitá z úvodu, že je u žáků budován nejen důvěra, ale zároveň povzbuzení v možnost sdělit reálné přípomínky a nespokojenost.

Výstupem pro realizátory preventivních programů mohou být odpovědi žáků, kterým se takto preventivních hodin zdá být málo. Mohli by proto více motivovat školy k využití nabídky těchto programů, informovat je o možnostech dotací a projektů, nemá-li škola dostatek financí. Mohli by též zdůrazňovat naléhavost prevence a současně diskutovat se školami její míru, vhodnost témat a návaznost tak, aby nedocházelo k přehlcování žáků preventivními hodinami.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat v oborech Tělesná výchova a tělesná výchova názory žáků prvního a druhého stupně základního vzdělání na školní preventivní aktivity. Na základě možnosti spolupráce se školou a současně při dodržení kritéria, aby byly ve výzkumném souboru zahrnuty školy tělesně výchovné i mimotělesně výchovné, bylo vybráno šest základních škol. Na těchto jsem uskutečnila dotazníkové šetření zjišťující, do jaké míry se žáci základních škol v rámci povinné školní docházky s preventivním působením setkávají, zdají jim tyto zvláštní hodiny ve škole líbí, zdají jim chybět, eliminují více nebo méně a jaká témata by je v rámci možností nejvíce zajímala. Další snahou zde bylo zjistit, jak se žáci ve škole cítí, nakolik důvěřují svým vyučujícím a ským by se v případě potřeby radili. V souvislosti s tímto cílem bylo stanoveno několik hypotéz:

H1: žáci I. stupně mají méně hodin zaměřených na prevenci rizikového chování než žáci II. stupně základních škol

Analýza výzkumného šetření prokázala, že množství preventivně zaměřených hodin se liší pouze na konkrétních školách. Rozdílnost mezi prvním a druhým stupněm nebyla nikterak výrazná, proto hypotéza H1 nebyla potvrzena.

H2: více jak 80% žáků je spokojeno s podobou preventivně zaměřených hodin

Naprostá většina dotazovaných žáků na prvním i druhém stupni se vyjadřovala k hodinám prevence kladně. Můžeme tvrdit, že více než 80% jich do jisté míry bylo, hypotéza H2 tedy byla potvrzena.

H3: žáky II. stupně základních škol zajímá z preventivních témat především problematika sexuality

Z nabídky témat žáci druhého stupně vybírali nejvíce atraktivní téma, „jak se bránit násilí“, jako další v pořadí nejvíce zastoupené bylo téma týkající se návykových látek, pozitivních vztahů ve třídě a čtvrtým nejčastěji uváděným tématem pak bylo partnerství, vztahy a sexualita. Hypotéza H3 nebyla potvrzena.

H4: žáci I. stupně svému učitelům důvěřují více než žáci II. stupně ZŠ

Analýzou dotazníkového šetření bylo zjištěno, že žáci na prvním stupni hodnotí možnost otevřenosti ke svým pedagogům ve většině případů pozitivně. Na druhém stupni byly výsledky negativnější, žáci se zde vyjadřovali ke svým vyučujícím převážně záporných hodnotách. Hypotéza H4 byla potvrzena.

Výzkum prokázal, že nasledovaných základních školách byla prevence zaměřená na konkrétní rizikové jevy zahájena. Žákům často činilo potíže odhadnout množství těchto preventivních hodin. Při jejich hodnocení se vyjadřovali pozitivně a uvítali by, kdyby takových hodin měly více.

Výraznější rozdíl mezi prvním a druhým stupněm se ukázal při hodnocení důvěryhodnosti pedagogů ve prospěch těch na prvním stupni. Tento názorový posun k horšímu hodnocení na druhém stupni můžeme vysvětlovat vývojovými změnami, ke kterým u pubescentů dochází. Odklon od dospělých autorit ke svým vrstevníkům analýza potvrdila.

Na prvním stupni žáky nejvíce zajímají témata týkající se pohodové třídy (pozitivních vztahů ve třídě), jak se bránit násilím a zdravý životní styl. Zfocusem upřednostňují přednášky policistů, naučné filmy a hraní her. Na druhém stupni se pak jako nejatraktivnější ukázalo téma jak se bránit násilím, návykové látky, jak mít pohodovou třídu a partnerství, vztahy a sexualita. Zajímá je požívání slidem, kteří mají osobní zkušenosti s rizikovými jevy, přednášky odborníků a také hraní her.

V případě svého trápení by se žáci na prvním i druhém stupni nejčastěji obraceli na svoji rodinu. Žáci prvního stupně uváděli především matku a své pedagogy ve škole, u žáků druhého stupně dosáhli kromě rodiny největšího zastoupení vrstevníci.

Je třeba se na školách nadále prevenci věnovat, rozvíjet preventivní aktivity a usilovat o pozitivní změnu ve stylu života dnešních dětí v časném preventivním zásahem.

Resumé

Bakalářská práce na téma „Názory žáků ZŠ na školní preventivní strategii“ se zabývá vnímáním preventivního působení žáky základních škol. Pro splnění cíle výzkumu byl vybrán srovnávací vzorek, který tvořily tři školy (jedna gymnaziálního typu) a tři školy mimořebíčské. Dotazníkovému šetření zde byli podrobeni žáci čtvrtých a osmých tříd jako reprezentativní zástupci prvního a druhého stupně základní školy.

Teoretická část se zaměřuje na popis nejčastějších patologických jevů vyskytujících se u žáků ZŠ, charakteristik prevence a prevencí základních školách (její právní úprava, zabezpečení a výčet některých základních preventivních aktivit).

V empirické části bylo provedeno dotazníkové šetření. První část srovnává konkrétní sledované školy mezi sebou, aby chomohli zmapovat, na které škole bylo či nebylo a do jaké míry preventivní působení zahájeno. Druhá část pak srovnává názory žáků prvního a druhého stupně pro nastínění rozdílů v věku a osobnostního vývoje.

Výzkum prokázal, že na většině škol je preventivní působení realizováno a žáci jsou s takovými hodinami v rámci povinné školní docházky spokojeni. Zdá se jim však těchto hodin spíše málo, i proto má tedy smysl prevenci nadále uskutečňovat, prohlubovat a rozvíjet tyto aktivity.

Anotace

Bakalářská práce reflektuje názory žáků prvního a druhého stupně základního vzdělání na preventivní aktivity realizované v rámci povinné školní docházky. Popisuje sociálně patologické jevy vyskytující se u žáků základních škol, význam prevence a související aspekty a analyzuje situaci na vybraných školách z hlediska preventivního působení.

Klíčová slova

Prevence, sociálně patologické jevy, primární prevence, efektivní prevence, preventivní aktivity.

Annotation

Bachelor thesis reflects the views of pupils in the first and second stage of basic education for prevention activities implemented in the context of compulsory schooling. Describes the socio-pathological phenomena occurring in primary schools, the importance of prevention and related aspects of a situation analysis in selected schools in terms of preventive action.

Keywords

Prevention, social pathologies, primary prevention, effective prevention, prevention activities.

Seznam použiteliteraturyapramen ů

1. Zákon č.40/2009Sb.,Trestnízákoník
2. Zákon č.2/1993Sb.,Listinazákladníchprávasvobod
3. Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školskýchporadenskýchza řízeních
4. MŠMT ČR, *Strategie prevence sociáln ěpatologickýchjev ůud ětíamládeže vp ůsobnostiresortuškolství,mládežeat ělovýchovynaobdobí2005–2008*
5. MŠMT ČR, *Metodickýpokyn primárníprevencisociáln ěpatologickýchjev ůud ětí,žák ůastudent ůveškóláchaskolskýchza řízeních. Č.j.:20006/2007-51*
6. MŠMT ČR, *Metodickýpokyn ministra ŠMT kprevenci a řešení šikanování mezižákýškolaškolskýchza řízení. Č.j.:28275/2000-22*
7. MŠMT ČR, *Standardy odbornézp ůsobilostiposkytovatel ůprogram ůprimární prevenceužívánínávykovýchlátek .Záv ěrečnáverze č.1.Praha,2005*
8. MPSV ČR, *Standardy kvality sociálních služeb – p říručka pro uživatele* vydaná Ministerstvem práce a sociálních v ěcí ČR v rámci projektu „Vzdělávání v zavád ění standard ů kvality sociálních služeb“ koordinované společnostíEuroProfis,s.r.o.,2008
9. FISCHER, S.a ŠKODA, J. *Sociální patologie . 1. vyd. Praha: Grada Publishing,a.s.,2009*
- 10.HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník . Praha: Portál, s.r.o., 2000*
- 11.KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie , u ěbní texty. 2. vyd., Institut mezioborovýchstudiíBrno,2003*
- 12.KOLÁ Ř,M. *Bolestšikanování .2.vyd.Praha:Portál,s.r.o.,2005*
- 13.KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problém ůveškole .Praha:Portál,s.r.o., 2005*
- 14.NEŠPOR, K., CSÉMY, L., a PERNICOVÁ, L. *Jak p ředcházet problém ům snávykovými látkami nazákladníchast ředních školách. Praha: Sportpropag, a.s.,1996*
- 15.TYLER, A. *Drogyvulicích .Praha:IvoŽelezný,2000*
- 16.TYŠER, J. *Školní metodik prevence . 1. vyd. Most: Nakladatelství Hn ěvín, 2006*

17. VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany* . 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2009

18. Periodikum *Prevence*. Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí ve spolupráci s vydavatelstvím Coolish Press.

Přílohy

Příloha č.1	Nabídka témat programu úspecifické primární prevence realizovaných KLUBem ZÁMEK – centrum prevence	řebíč
Příloha č.2	Vzor dotazníku	
Příloha č.3	Seznam základních škol v okrese	řebíč

- * POHODOVÁ TŘÍDA
- * ABECEDA ZÁVISLOSTÍ I ANEB VIRTUÁLNÍ SVĚT
- * ABECEDA ZÁVISLOSTÍ II ANEB LEHKÉ DROGY
- * ABECEDA ZÁVISLOSTÍ III ANEB TVRDÉ DROGY
- * HODNOTA SEXUALITY
- * NA KŘIŽOVATCE
- * POVÍDEJ, NASLOUCHEJ A BUĎ SÁM SEBOU
- * JAK SPRÁVNĚ ŘÍKAT „NE!“
- * JAK SE NESTÁT OBĚTÍ
- * JSEM JAKÝ / JAKÁ JSEM
- * ZDRAVÝ ŽIVOTNÍ STYL
- * CHRAŇ SVÉ TĚLO

Příloha č.2 Vzordotazníku

Ahoj, prosíme Tě o vyplnění tohoto dotazníku, který bude sloužit pro potřeby našeho zařazení. Dotazník je určen k tomu, abychom se dozvěděli, co Tě zajímá a jaký je Tvůj názor na školní přednášky.

Nepiš na dotazník své jméno ani další informace, protože bychom se mohlo poznat, kdo je vyplnil. Proto můžeš na všechny otázky odpovědět upřímně a pravdivě. Vždy zvol odpověď, která je nejbližší tomu, co si myslíš.

1. Jsichlapecnebo dívka?

- a) chlapec
- b) dívka

2. Kolik jetelet?

3. Souhlasíš se školními pravidly (řádem)?

- a) ano
- b) částečně. Zkus uvést, s čím nesouhlasíš:
- c) ne

4. Měli jste již v této škole nějaké hodiny o alkoholu?

- a) ne
- b) jednu hodinu
- c) 2-5 hodin
- d) více než 5 hodin

5. Měli jste již v této škole nějaké hodiny o tabáku a drogách?

- a) ne
- b) jednu hodinu
- c) 2-5 hodin
- d) více než 5 hodin

6. Měli jste již v této škole nějaké hodiny o šikaně?

- a) ne
- b) jednu hodinu
- c) 2-5 hodin
- d) více než 5 hodin

7. Měli jste již v této škole nějaké hodiny o kriminalitě?

- a) ne
- b) jednu hodinu
- c) 2-5 hodin
- d) více než 5 hodin

8. Myslíš si, že tyto hodiny byly:

- a) velmi dobré
- b) dobré
- c) špatné
- d) velmi špatné
- e) žádná takové hodiny jsme neměli

9. Myslíš si, že těchto hodin bylo:

- a) hodně
- b) spíše hodně
- c) spíše málo
- d) málo

e) žádná taková hodiny jsem neměla

10. O čem byschtěl/a, aby tyto hodiny byly? (můžeš zaškrtnout více odpovědí)

- a) o kouření, drogách, alkoholu
- b) o šikaně
- c) o kriminalitě
- d) o předsudku, jiných kulturách a rasismu
- e) o partnerství, vztazích a sexualitě
- f) o prostituci
- g) o tom, jak mít pohodovou řídku
- h) o tom, jak umět komunikovat
- i) o závislosti na PC, internetu apod.
- j) jak se bránit násilí
- k) o zdravém životním stylu
- l) o němčem jiném. Napiš o čem:
- m) žádnou z nich, máme ji chodit

11. Jak byschtěl/a, aby tyto hodiny probíhaly? (můžeš zaškrtnout více odpovědí)

- a) přednášky policistů
- b) přednášky nějakých odborníků
- c) povídky lidmi, kteří mají osobní zkušenosti s něčím, co je uvedeno v otázce č. 11
- d) promítání naučného filmu
- e) exkurze
- f) hraní různých situací a her
- g) něco jiného. Napiš, co navrhuješ:

12. Jak te v řeči můžeš sčiteli ve škole mluvit o něm, o čem, o čem zájímá nebo trápí? (zakroužkuj číslo, které se nejvíce blíží tvému názoru).

(úplně o te řeči) 12345678

910 (vůbec ne)

13. Cítíš se pod tlakem kvůli různým možnostem volání ve škole?

- a) ne, vůbec
- b) ano, trochu
- c) ano, hodně

14. Pokud bys měl/a nějaký problém, jsou ve škole nějakí dospělí, se kterými bys o tom mohl/a promluvit?

- a) ano
- b) ne

15. Představ si, že máš nějaký osobní problém a chceš o něm s někým promluvit. Nakoho bys se obrátil/a pro mluvil/si s ním?

- a) na někoho z rodiny
- b) na někoho z kamarádů
- c) na učitele, u učitelku
- d) na výchovného poradce ve škole
- e) na školního psychologa
- f) na vedoucí kroužku, doktora nebo hodím
- g) na policii
- h) na telefonní linku pro pomoc pro děti dospívající
- i) na někoho jiného. Napiš nakoho:

16. Napiš prosím, nakoho bys se problémem obrátil/a INEJD RÍVE (pouze jednu možnost) :

.....

Děkujeme za tvoje odpovědi.

Příloha č.3 Seznam základních škol v okrese Třebíč

ZŠ Benetice
ZŠ Blatnice
ZŠ Březník
ZŠ Budišov
ZŠ Budkov
ZŠ Čáslavice-Sádek
ZŠ Dalešice
ZŠ Dešov
ZŠ Dolní Vilémovice
ZŠ Domamil
ZŠ Dukovany
ZŠ Hartvíkovice
ZŠ Heraltice
ZŠ Hodov
ZŠ Hrotovice
ZŠ Jakubov
ZŠ Jaroměřice nad Rokytnou
ZŠ Jemnice
ZŠ Kojetice
ZŠ Koněšín
ZŠ Kouty
ZŠ Kralice
ZŠ Lesonice
ZŠ Lipník
ZŠ Litoňov
ZŠ Lukov
ZŠ Mladonice
ZŠ Mohelno
ZŠ Moravské Budějovice, Havlíčkova 933
ZŠ Moravské Budějovice, TGM
ZŠ Myslibořice
ZŠ Náměšť nad Oslavou, Husova

ZŠNám ešřnadOslavou,Komenského
ZŠNovéSrovuce
ZŠOk řřřky
ZŠOpatov
ZŠPolice
ZŠP ředřn
ZŠP řibyslavuce
ZŠPyšel
ZŠRapotuce
ZŠRokytnicenadRokytnou
ZŠRouchovany
ZŠRudřkov
ZŠSta řeč
ZŠStudenec
ZŠŠebkovuce
ZŠTrnava
ZŠT řebelovuce
ZŠT řebřč,Bartuškovu
ZŠT řebřč,Benešovu
ZŠT řebřč,Komenskéhonám.
ZŠT řebřč,Kpt.Jaroše
ZŠT řebřč,Kubišovu
ZŠT řebřč,NaKopcřch
ZŠT řebřč,Třnřskř
ZŠT řebřč,Vřclavřkřenám.
ZŠVale č
ZŠVřcenuce
ZŠVladislav
ZŠVřčapy
ZŠŽeletavu
VřceletégymnřziumT řebřč